

Eiropas vide: trešais novērtējums

Kopsavilkums

Salikums: Brandenburg a/s

Piezīme

Šīs publikācijas saturs nav obligāti Eiropas Komisijas vai citu Eiropas Kopienas institūciju oficiālā viedokļa atspoguļojums. Ne Eiropas Vides aģentūra, ne kāda cita persona vai iestāde, kas darbojas aģentūras vārdā, nav atbildīga par šajā ziņojumā iekļautās informācijas izmantošanu.

Papildus informācija par Eiropas Savienību ir pieejama Internetā (<http://europa.eu.int>).

Katalogizējoši dati ir atrodami šīs publikācijas beigās.

Luksemburga: Eiropas Kopienas oficiālo publikāciju birojs, 2003

ISBN 92–9167–566–0

© EEA, Copenhagen 2003

European Environment Agency
Kongens Nytorv 6
DK–1050 Copenhagen K
Denmark
Tel: (45) 33 36 71 00
Fax: (45) 33 36 71 99
E–mail: eea@eea.eu.int
Internet: <http://www.eea.eu.int>

Saturs

Ievads	4
Ekonomiskā attīstība un tās radītās slodzes vidē	9
Dabas resursu ilgtspējīga izmantošana	9
Enerģētika	10
Transports	13
Tūrisms.....	17
Rūpniecība	19
Lauksaimniecība	21
Mežsaimniecība	23
Zvejniecība	25
Vides stāvokļa attīstība	28
Klimata pārmaiņas	28
Stratosfēras ozona noārdīšanās	33
Gaisa piesārņojums	35
Ķīmiskās vielas.....	38
Atkritumi	40
Ūdens	43
Augsne	46
Tehnoloģiju radītie draudi un dabas katastrofas.....	50
Bioloģiskā daudzveidība.....	52
Cilvēku veselība	55
Progress vides pārvaldībā — integrācijas pilnveidošana	58
Aizpildot trūkumus — ceļā uz integrētu monitoringa sistēmu, kas sniegtu atbalstu Viseiropas vides novērtējumu izstrādāšanai	61

Ievads

Šo pārskatu ir sagatavojuši Eiropas Vides aģentūra vides ministru konferencē, kura notiks Kijevā 2003. gada maijā, ‘Eiropas vides’ procesa ietvaros ANO Eiropas Ekonomiskās komisijas (ANO/EEK) aizbildnībā un ar vides monitoringa darba grupas (VMDG) atbalstu. Šis jau ir trešais novērtējumu pārskats — pirmie divi publicēti 1995. un 1998. gadā attiecīgi Sofijas un Orhūsas konferencēm.

Trešais novērtējums pēc sava vēriena atšķiras no iepriekšējiem pārskatiem, to raksturo integrēta pieeja gan vides jautājumiem (piemēram, apvienojot iekšzemes ūdeņus un jūras; izvērtējot veselības un vides jautājumus), gan arī vides problēmu integrēšanai sektoru politikā, atspoguļojot politikas attīstību šajās jomās. Tas atšķiras arī pēc sava ģeogrāfiskā apjoma, pirmo reizi novērtējumu izstrādāšanā ietvertas Centrālāzija un visa Krievijas Federācija (skat. valstu grupējumu tabulu).

Otrā novērtējuma slēdzienā bija teikts, ka līdz 90. gadu vidum veiktie vides politikas pasākumi būtiski neuzlaboja vispārējo vides stāvokli. Progress bija vērojams dažās jomās, īpaši gaisa izmešu samazinājumā un gaisa kvalitātes uzlabojumā, kā arī stacionāru piesārņojuma avotu izmešu ūdenī samazinājumā. Taču vides stāvoklis bija īpaši slikts tādās jomās, kā atkritumu pārvaldība,

Tabula: Šajā kopsavilkumā izmantotie valstu grupējumi

Rietumeiropa (RE)	Austrija, Beļģija, Dānija, Somija, Francija, Vācija, Grieķija, Īrija, Itālija, Luksemburga, Nīderlande, Portugāle, Spānija, Zviedrija, Apvienotā Karaliste (ES), Islande, Lihtenšteina, Norvēģija, Šveice (EFTA), ieskaitot mazās valstis Andoru, Monako, Sanmarino.
Centrālā un Austrumeiropa (CAE)	Bulgārija, Čehija, Igaunija, Ungārija, Latvija, Lietuva, Polija, Rumānija, Slovākija, Slovēnija, Kipra, Malta un Turcija (ES kandidātvalstis), Albānija, Bosnija–Hercegovina, Horvātija, Maķedonija, Serbija un Melnkalne.
12 Austrumeiropas, Kaukāza un Centrālāzijas valstis (AEKCA)	Armēnija, Azerbaidžāna, Baltkrievija, Gruzija, Moldova, Krievijas Federācija, Ukraina, Kazahstāna, Kirgizstāna, Tadžikistāna, Turkmēnistāna, Uzbekistāna.

Jebkurā šāda veida pārskatā, kurš aptver tik milzīgu ģeogrāfisku teritoriju, ir nepieciešams sagrupēt valstis un izstrādāt vispārīgus slēdzienus. Praktisku iemeslu dēļ izmantotais iedalījums grupās balstās uz izveidotiem politiskiem grupējumiem un nevis vides apsvērumiem. Ir jāuzsver, ka vienas grupas ietvaros vides stāvokļa atšķirības var būt ievērojamas un konkrēti aspekti var būt kopīgi divām vai vairākām grupām. Kur vien iespējams, pārskatā šīs atšķirības un kopīgais ir attiecīgi izcelti.

zvejniecība un augsnes degradācija. Vides problēmu integrēšanas process transporta un lauksaimniecības sektoru politikās tika aplūkots ļoti agrīnā tā attīstības stadijā. Tas brīdināja, ka nedrīkst koncentrēties vienīgi uz cikla beigu attīrīšanas tehnoloģijām, kuras nav piemērotas, lai tiktu galā ar infrastruktūras attīstības un strauji mainīgo un pieaugošo ražošanas un patēriņa modeļu izraisīto ietekmi uz vidi.

Notikumu attīstība pēc 90. gadu vidus ir apstiprinājusi Otrā novērtējuma slēdzienus un rāda, ka Eiropas vides vispārējais stāvoklis joprojām ir sarežģīts.

Vides politikas, ja tās ir pareizi izstrādātas un īstenotas, vairākās jomās ir ievērojami uzlabojušas Eiropas vidi un samazinājušas slodzes vidē.

Ir ievērojami samazinājušies ozona slāni noārdošo vielu un gaisa izmeši, uzlabojusies gaisa kvalitāte, ir samazinājušies arī stacionāro piesārņojuma avotu izmeši ūdenī, kas veicināja ūdens kvalitātes uzlabošanu. Bioloģiskās daudzveidības aizsardzība, nosakot un aizsargājot dabiskos biotopus, ir nodrošinājusi zināmu uzlabojumu.

Šāds progress ir sasniegts, galvenokārt pateicoties ‘tradicionālajiem’ pasākumiem, kuri regulē produktus (piemēram, svina saturu benzīnā, sēra saturu šķidrās degvielās vai automašīnu katalītiskos pārveidotājus) un ražošanas procesus (piemēram, izmešus no spēkstacijām, rūpniecības un atkritumu dedzināšanas iekārtām), kā arī svarīgu dabas objektu aizsardzību. Uz šīm jomām attiecas labi izstrādāta ES likumdošana un daudzos gadījumos tā tieši vai netieši aptver arī starptautiskās konvencijas.

Vides politiku ieviešana un īstenošana — kopā ar pielāgošanos tehniskajam progresam un jauniem ieskatiem — joprojām ir pats galvenais uzdevums visā reģionā. Nepieciešams paplašināt šo politiku piemērošanu, lai tās aptvertu visas Eiropas valstis.

Pretēji iepriekšminētajam progresam, vides politika citās jomās, piemēram, atkritumu pārvaldībā, nav sasniegusi uzlabojumus, kas izpaustos kā dabas resursu izmantošanas samazinājums, un tas liecina, ka progress šajos jautājumos ir cieši saistīts ar vispārējo ekonomisko un sociālo attīstību.

Kopš Viseiropas procesa uzsākšanās ievērojamas ekonomiskās un sociālās izmaiņas radīja vides uzlabojumus vienās jomās, bet degradāciju citās jomās.

XX gadsimta pēdējā desmitgadē ir notikušas ievērojamas izmaiņas Eiropas ekonomikā. Pastāvīga ekonomiskā pieauguma apstākļos, kurš bija raksturīgs lielākajai daļai šī perioda, Rietumeiropa pārorientējās no lauksaimnieciskās un rūpnieciskās ražošanas uz pakalpojumu sniegšanu. Centrālā un Austrumeiropa pieredzēja pāreju uz tirgus ekonomiku, kas notika vienlaicīgi ar politisko pievienošanās procesu Eiropas Savienībai. Divpadsmit Austrumeiropas, Kaukāza un Centrālāzijas valstīs (AEKCA) pāreja uz tirgus ekonomiku bija lēnāka, tomēr arī tās raksturoja radikāla atkāpšanās no iepriekšējās centralizētās plānveida ekonomikas.

Šī attīstība ir radījusi siltumnīcefekta gāzu izmešu samazināšanos, bet Centrālajā un Austrumeiropā un AEKCA ir samazinājusi lauksaimniecības un rūpniecības radīto slodzi uz ūdens resursiem, un lauksaimniecības radīto difūzo piesārņojumu augsnē un gaisā. Centrālajā un Austrumeiropā un AEKCA ekonomiskā restrukturizācija bija galvenais virzošais spēks, kurš izraisīja gaisu piesārņojošo izmešu samazinājumu.

Savukārt, zemes pamešana novārtā sakarā ar ekonomisko restrukturizāciju Centrālajā un Austrumeiropā un AEKCA apdraud bioloģisko daudzveidību. Ekonomiskā izaugsme arī daudzām Rietumeiropas valstīm apgrūtina atsevišķu mērķu sasniegšanu attiecībā uz siltumnīcefekta gāzu izmešiem. Pilsētu attīstība un transporta infrastruktūra negatīvi ietekmē augsni un sadrumstalo augu un dzīvnieku dabiskos biotopus visā reģionā. Pārlietu lielā nozveja apdraud jūras dabiskos resursus.

Tā kā attīstību šajās jomās nosaka galvenokārt vispārējā ekonomiskā situācija un ar to saistītā attīstība tādos ekonomiskajos sektoros kā transports, enerģētika un lauksaimniecība, maz ticams, ka sasniegtais progress saglabāsies, ņemot vērā ekonomiskā pieauguma turpināšanos vai atjaunošanos, turpretī daudzi negatīvie faktori varētu pastiprināties. Šāda tendence jau ir novērojama transporta jomā.

Ja Eiropa vēlas nodrošināt atbilstošu vides aizsardzību un sasniegt mērķus attiecībā uz sektoru integrāciju un ilgtspējīgu attīstību, ir jāpaātrina integrētā politikas pieejas īstenošana.

Vispārējās politikas izstrādāšanā sektoru integrācijas loma pieaug, īpaši lielākajā daļā ES valstu, kā arī ES kandidātvalstīs un AEKCA. Tomēr līdz šim ir vērojams neliels progress attiecībā uz konkrētu iniciatīvu izstrādāšanu un ieviešanu, un dažos gadījumos ir panākta ekonomiskās izaugsmes atsaiste no radītās slodzes vidē.

Joprojām vides jautājumu risināšanā galvenais akcents tiek likts uz tradicionālajiem ieviešanas instrumentiem. Ekonomiskās attīstības, kā arī ražošanas un patēriņa vispārējo modeļu ietekme uz vidi parasti netiek ņemta vērā. Ekonomiskie instrumenti un brīvprātīgas vienošanās, kuri ir daudz piemērotāki attiecībā uz šāda veida ietekmi, tiek izstrādāti ES, taču vēl nepietiekami izmantoti visā Eiropas reģionā.

Kā jau ziņots Eiropas vides ministru konferencē Sofijā 1995. gadā, viss Eiropas reģions ir apņēmis nodrošināt pāreju uz ilgtspējīgu attīstību. Johannesburgas Vispasaules augstākā līmeņa tikšanās ilgtspējīgās attīstības jautājumos padarīja šo izaicinājumu vēl nozīmīgāku. Tika izcelta Eiropas nozīme vairāku pasaules vides problēmu radīšanā. Tāpēc Eiropas valstu sadarbība, ja vien būs politiskā griba, var spēlēt svarīgu lomu globālās ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai. Lai nodrošinātu pāreju uz ilgtspējīgu attīstību, ir nepieciešama labāka sadarbība starp regulējošiem pasākumiem, kas vērsti uz konkrētām vides problēmām, un ekonomiskiem un citiem instrumentiem, kas sektoru ietvaros risinātu radītās ietekmes uz vidi.

Visbeidzot, ir svarīgi atcerēties, ka pārejai uz ilgtspējīgu attīstību ir nepieciešami pasākumi visos līmeņos — vietējā, reģionālā, nacionālā un starptautiskā. Šajā pārskatā runa galvenokārt ir par nacionāla un starptautiska līmeņa jautājumiem. Tomēr šajos līmeņos bieži vien var tikai nospraust nepieciešamos mērķus progresa nodrošināšanai — reālie risinājumi ir jārod vietējā līmenī, kur problēmas un konflikti bieži vien ir vislabāk saredzami. Tāpēc ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai ārkārtīgi svarīga ir laba izpratne vietējā un reģionālā līmenī, valdību, uzņēmēju, sabiedrības un atsevišķu personu atbalsts un iesaistīšanās.

Ekonomiskā attīstība un tās radītās slodzes vidē

90. gadu otrajā pusē, atšķirībā no šīs desmitgades sākuma, Rietumeiropu raksturoja nepārtraukta ekonomiskā izaugsme. Rietumeiropas iekšzemes kopprodukts (IKP) uz vienu iedzīvotāju ir ievērojami augstāks nekā pārējos Eiropas reģionos. Centrāleiropas un AEKCA valstu tautsaimniecības, kuras agrāk bija pakļautas centralizētai plānošanai, joprojām atrodas pakāpeniskas, taču nevienmērīgas pārejas posmā. Šīm valstīm nācās pārdzīvot ekonomisko lejupslīdi 90. gadu sākumā, taču šīs desmitgades beigās vairumā valstu sākās ekonomiskā izaugsme, dažās valstīs izaugsmes tempi ir augstāki nekā Rietumeiropā. Dažos gadījumos ekonomiskās lejupslīdes rezultātā bija vērojams slodzes uz vidi samazinājums, taču tajā pašā laikā šīm valstīm ir arī relatīvi ierobežotas iespējas nodrošināt vides aizsardzības pasākumu privātu vai valsts finansējumu. Šajos reģionos un valstīs minēto apstākļu rezultātā pastāv lielas atšķirības gan slodzes uz vidi apmēros, gan arī bilancē starp pozitīvo un negatīvo ietekmi.

Dabas resursu ilgtspējīga izmantošana

ES un CAE valstīs ir stabilizējies augsts materiālu patēriņš. Šīs valstīs ar arvien pieaugošo izejmateriālu importu arvien vairāk pakļauj slodzei citu valstu vidi, kurās iegūst izejvielas, tajā skaitā AEKCA valstīs.

Dabas resursu ilgtspējīga pārvaldība ir prioritārs jautājums kopš Riodežaneiro, un šis jautājums ir vēlreiz uzsvērts Johannesburgā. Līdz šim šis jautājums nav risināts saskaņotā un visaptverošā veidā. Taču Eiropas Savienība neseno paziņoja, ka tā gatavojas izstrādāt tematisku stratēģiju, lai tiktu galā ar šo problēmu.

Relatīvā izteiksmē, ES un kandidātvalstīs pēdējo divu gadu desmitu laikā resursu izmantošana ir atsaistīta no ekonomiskās izaugsmes. Taču absolūtā izteiksmē materiālu izmantošana joprojām notiek lielos mērogos un tādā līmenī, kurš Rio tika atzīts par neilgtspējīgu. Kandidātvalstīs materiālu izmantošana sastāda 70 % no ES apjomiem, taču tā kā resursu produktivitāte ir daudz zemāka

— aptuveni 20 % no ES, tad būtiski jāuzlabo produktivitāte, lai nodrošinātu ar Rietumu valstīm salīdzināmu dzīves līmeni.

Rietumeiropas, kā arī Centrālās un Austrumeiropas valstīs pēdējo 20 gadu laikā pieaugošos apjomos ir importējušas izmantojamus izejmateriālus, izejvielu ieguves radītā slodze uz vidi ir pārnesta uz citām pasaules vietām. AEKCA valstīs ir vienas no galvenajām izejmateriālu eksportētājām uz Eiropas Savienību. Globālā atbildība nosaka, ka katrai no valstīm ir jāapzinās, kādu iespaidu tā rada uz pārējo pasauli. Tāpēc svarīgi ilgtspējīgu attīstību vērtēt globālā un nevis reģionālā vai nacionālā mērogā. Tomēr šajā pārskatā nebija iespējams ņemt vērā šādu globālu perspektīvu, jo pašreiz trūkst daudzu nepieciešamo datu.

Fakti un skaitļi:

- Fosilais kurināmais ir materiālu pieprasījuma galvenā sastāvdaļa gan ES, gan arī kandidātvalstīs un attiecīgi sastāda 24 % un 31 % no kopējā apjoma.
- Kopējais materiālu pieprasījums ES ir aptuveni 50 tonnas uz vienu iedzīvotāju, un šo materiālu imports īpaši strauji pieauga deviņdesmitajos gados, un tas pašlaik sastāda gandrīz 40 %. Šajā laika periodā preču imports kandidātvalstīs pieauga gandrīz par 30 %.
- ES imports no AEKCA valstīm nepārtraukti pieaug. Uz šo brīdi aptuveni 12 % ES materiālu importa nāk no AEKCA valstīm, īpaši attiecībā uz fosilo kurināmo un metāliem.

Energētika

Kopējais enerģijas patēriņš un ar to saistītā slodze uz vidi Eiropā 90. gados samazinājās, taču šķiet, ka energoresursu izmantošanas radītā ietekme uz klimata pārmaiņām tomēr pieaugs, ja vien nesamazināsies fosilā kurināmā izmantošanas īpatsvars un netiks veikti kardināli pasākumi, kas uzlabo enerģijas efektivitāti. Šis sektors joprojām ir galvenais klimata pārmaiņu veicinātājs. Efektivitātes uzlabošanas pasākumi un plašāka atjaunojamo energoresursu izmantošana samazina ietekmi uz vidi, taču ir nepieciešams paveikt daudz vairāk, ja ņem vērā ieplānoto kodolenerģijas izmantošanas samazinājumu.

Energoresursu izmantošana ir galvenais siltumnīcefekta gāzu un paskābinošo vielu izmešu avots Eiropā.

No 1990. līdz 1999. gadam kopējais ar enerģētiku saistītais siltumnīcefekta gāzu izmešu daudzums Eiropā ievērojami samazinājās. Tā galvenais iemesls bija Centrālās un Austrumeiropas, kā arī AEKCA valstu ekonomiskās grūtības un restrukturizācija. Taču ir sagaidāms, līdz ar ekonomikas atveseļošanas kopējais enerģijas patēriņš atkal paaugstināsies. Enerģijas patēriņa pieaugumu, kurš novērots Krievijas Federācijā 1999. gadā, varētu uzskatīt par šādas atveseļošanās pirmo pazīmi.

Enerģētikas radīto paskābinošo gaisa piesārņojošo vielu izmešu samazināšanas veicināja ekonomiskā restrukturizācija, kā arī pāreja uz tīrāku kurināmo un dūmgāzu attīrīšana. Visi trīs Eiropas reģioni ir ceļā uz savu 2010. gadam noteikto piesārņojošo vielu izmešu samazināšanas mērķu sasniegšanu.

Energoefektivitāte ir uzlabojusies visos reģionos, taču īpaši tas ir vērojams Centrālajā un Austrumeiropā, to nodrošināja pozitīvi pasākumi un ekonomiskā restrukturizācija.

Atjaunojamo energoresursu īpatsvars gan kopējā enerģijas ražošanā, gan arī elektrības ražošanā ir pieaudzis, taču joprojām tas ir neliels un tajā dominē hidroenerģija un biomasas. Ir nepieciešams daudz straujāks 'jauno atjaunojamo energoresursu' tādu kā vēja un saules enerģijas, izmantošanas pieaugums, pretējā gadījumā paredzētais kodolenerģijas ražošanas samazinājums varētu veicināt paaugstinātu fosilā kurināmā patēriņu un oglekļa dioksīda izmešus.

Atsevišķu ekonomisko sektoru enerģijas intensitāte (kopējais patēriņš/IKP)

(tonnas naftas ekvivalenta/ miljons USD)	Rūpniecība		Transports		Mājsaimniecības un pakalpojumi	
	1992	1999	1992	1999	1992	1999
Rietumeiropa	126	124	33	33	43	40
Centrālā un Austrumeiropa	622	418	73	73	202	164
12 Austrumeiropas, Kaukāza un Centrālāzijas valstis	924	1 281	242	223	751	615

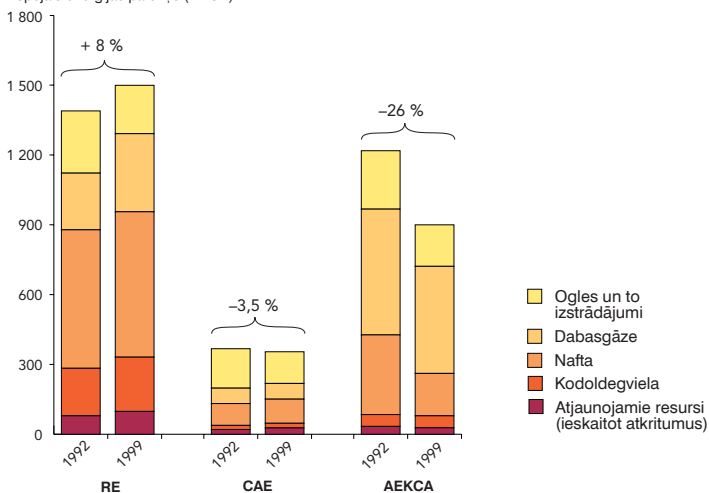
Piezīme: enerģijas intensitātes dati ir doti reģionālajam salīdzinājumam tikai viena sektora ietvaros

Fakti un skaitļi:

- Kopējā energoresursu izmantošana no 1992. līdz 1999. gadam Rietumeiropā pieauga par 8 %, bet AEKCA samazinājās par 26 %. Tā rezultātā Rietumeiropas patēriņš vidēji bija 3,9 tonnas naftas ekvivalenta uz vienu iedzīvotāju, salīdzinājumā ar 3,2 tonnām naftas ekvivalenta uz vienu iedzīvotāju AEKCA valstīs, šo skaitli galvenokārt veido energoresursu patēriņš rūpniecībā Krievijas Federācijā un Ukrainā.
- Atjaunojamo energoresursu īpatsvars Eiropas kopējā enerģijas patēriņā pieauga no 4,5 % 1992. gadā līdz 5,6 % 1999. gadā.

Kopējais enerģijas patēriņš

Kopējais enerģijas patēriņš (MTOE)

Transports

Transporta apjoms Rietumeiropā 90. gados pieauga straujos tempos. Centrālajā un Austrumeiropā, kā arī AEKCA valstīs pieauguma tempi šīs desmitgades sākumā samazinājās, taču pašlaik atkal pieaug. Visā Eiropā šī sektora radītais gaisa piesārņojums ievērojami samazinās, to nodrošināja politikas noteikti tehnoloģiskie uzlabojumi, transporta līdzekļu atjaunošana un pārvadājumu apjoma samazinājums. Sasniegumi klimata pārmaiņu, teritoriju un biotopu fragmentācijas, trokšņa un atkritumu jomās nav tik jūtami. Uz Eiropas ceļiem 2000. gadā gāja bojā vairāk nekā 100 000 cilvēki. Transporta sistēma Centrālajā un Austrumeiropā, kā arī AEKCA valstīs pašlaik ir ilgtspējīgāka nekā Rietumeiropā, taču tā attīstās nepareizā virzienā. Ir nepieciešams veikt transporta ietekmes uz vidi un citiem aspektiem vispārēju novērtējumu, kas kalpotu par pamatu integrētas politikas pasākumu kopuma izstrādāšanai, kurš aptvertu likumdošanu, investīcijas, nodokļus un citus instrumentus.

Rietumeiropā transporta sektors ir kļuvis par otro lielāko enerģijas patērētāju (30 % no kopējās enerģijas izmantošanas) un tāpēc tas ir uzskatāms par nozīmīgu siltumnīcefekta gāzu izmešu avotu. Centrālajā un Austrumeiropā, kā arī AEKCA transporta sektors ir relatīvi mazāksvarīgs enerģijas patērētājs (attiecīgi 22% un 17%). Autoceļu un gaisa transporta pieprasījuma pieaugums Rietumeiropā ir novedis pie tā, ka transports ir kļuvis par vienu no galvenajiem vides un ilgtspējīgas attīstības dienas kārtības jautājumiem. Centrālās un Austrumeiropas, kā arī AEKCA valstīs pēdējās desmitgades laikā ir pieredzējušas krasu transporta apjoma kritumu, taču šie apjomi Centrālajā un Austrumeiropā tagad atkal pieaug. Centrālās un Austrumeiropas valstu pasažieru apgrozība ir sasniegusi 90. gadu līmeni un turpina strauji pieaugt.

Transporta apgrozība un autoceļu, dzelzceļa, ūdensceļu un gaisa pārvadājumu īpatsvars ievērojami atšķiras pa reģioniem. Autotransports daudzu gadu desmitu laikā ir ieņēmis noteicošo lomu Rietumeiropā. Lai gan dzelzceļš un sabiedriskais transports 90. gadu sākumā ieņēma dominējošo vietu Centrālās un Austrumeiropas valstīs, autotransporta īpatsvars strauji palielinās uz dzelzceļa rēķina. Tomēr dzelzceļa īpatsvars Centrālās un Austrumeiropas valstīs joprojām ir daudz lielāks nekā Rietumeiropā. AEKCA valstīs dzelzceļa pārvadājumu pozīcijas joprojām ir stabilas un neuzrāda nekādas samazinājuma pazīmes. Aviācija ir visstraujāk augošais pārvadājumu veids, un ES valstīs

pasažieru pārvadājumu īpatsvars (5%) gandrīz pārsniedz pasažieru pārvadājumu īpatsvaru pa dzelzceļu. Aviācijas pārvadājumu īpatsvars citos reģionos joprojām ir daudz mazāks.

ES pieredze rāda, ka vides normatīvie akti transportlīdzekļu un degvielu jautājumos ir palīdzējuši ievērojami samazināt vienas transporta vienības radīto ietekmi, īpaši gaisa piesārņojumu. Taču šie ekoeftivitātes ieguvumi nav pietiekami, lai novērstu ietekmi, kas saistīta ar infrastruktūras un transporta apjomu pieauguma radītiem siltumnīcefekta gāzu izmešiem, troksni un biotopu fragmentāciju. Lai ierobežotu satiksmes pieaugumu un stimulētu vidi saudzējošu transporta veidu izmantošanu, kas ir divi no ES ilgtspējīgas attīstības stratēģijas galvenajiem mērķiem, līdztekus tehnoloģiskiem risinājumiem ir nepieciešama integrēta transporta un vides stratēģija.

Brīvprātīgā vienošanās starp automobiļu ražotājiem un Eiropas Komisiju, kuras mērķis ir samazināt vidējos CO₂ izmešu rādītājus ES tirgū pārdotiem jauniem transportlīdzekļiem, ir palīdzējusi par 2 % uzlabot visu ES automašīnu energoefektivitāti. ES atbalsta arī nepieciešamību iekļaut sabiedrībai uzliktās transporta ārējās izmaksas. Viens no instrumentiem šī mērķa sasniegšanai ir degvielas nodokļi; tomēr, neraugoties uz regulāriem šo nodokļu paaugstinājumiem, autotransporta izmantotā degviela joprojām reālā izteiksmē ir lētāka nekā pirms divdesmit – trīsdesmit gadiem. Dažas Dalībvalstis sāk ieviest citas nodevas un nodokļus, lai nodrošinātu ārējo izmaksu internalizāciju, taču to ieviešanu traucē vairāki šķēršļi.

Pagaidām transporta radītā slodze vidē kandidātvalstīs kopumā uz vienu iedzīvotāju ir mazāka nekā ES, jo ir mazāks transporta pieprasījums. Taču autopārvadājumu straujais pieaugums norāda, ka šīs valstis riskē ar to, ka galu galā nonāks pie līdzīgas neilgtspējīgas transporta sistēmas kā ES. Lai gan galvenais šo valstu īstermiņa uzdevums ir nodrošināt atbilstību ES likumdošanai vides un transporta jautājumos, kura jau pašlaik veicina svina un citu gaisa piesārņotāju izmešu daudzumu samazinājumu, šīs valstis nedrīkst aizmirst arī ilgtermiņa uzdevumu — atsaistīt transporta pieprasījumu no ekonomiskās izaugsmes. Vissvarīgākie īstermiņa uzdevumi AEKCA valstīm ir pakāpeniski izslēgt no lietošanas svina saturošo benzīnu, atcelt degvielas subsīdijas, kur tās joprojām tiek lietotas, ieviest transporta sistēmas pašfinansēšanos ar degvielas nodokļu palīdzību un veikt pasākumus, lai nodrošinātu tīrāku

degvielu un transportlīdzekļu izmantošanu, labāku pārbaudes un apkopes veidu ieviešanu. Taču arī šajā gadījumā iepriekšminētā atsaiste ir viens no ilgtermiņa uzdevumiem.

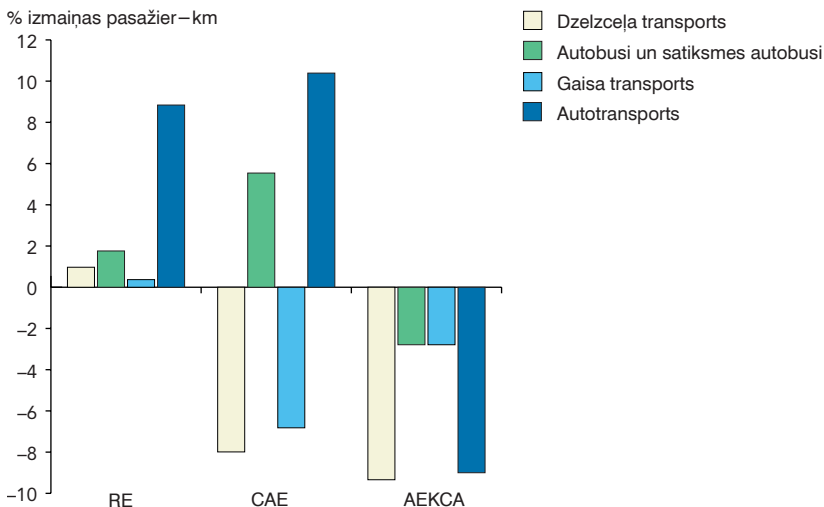
Investīcijas infrastruktūrā joprojām ir viena no transporta politikas prioritātēm visā Eiropā. Investīcijas Rietumeiropā galvenokārt izmanto infrastruktūras, īpaši autoceļu, paplašināšanai, investīcijas kandidātvalstīs izmanto līdzīgi. Multimodālais transeiropas transporta tīkls un tā paplašināšanās uz austrumiem ir viens no galvenajiem Kopējās transporta politikas balstiem. Lai gan investīciju sākotnējais mērķis bija dzelzceļa dominējošā īpatsvara saglabāšana, autoceļu tīkla pašreizējā attīstība pārsniedz dzelzceļa tīkla attīstību. Vēl nav veikts transeiropas transporta tīkla un uz austrumiem paplašināšanās ietekmes uz transportu, ekonomiku, vidi un sociālajiem jautājumiem vispārējs vērtējums.

Atspoguļojot transporta svarīgumu, pirms 3 gadiem tika ieviesta Viseiropas transporta, veselības un vides programma, kuras mērķis bija racionalizēt pašreizējos pasākumus un nodrošināt tādu transporta sistēmas attīstību, kura būtu ilgtspējīga attiecībā uz veselību un vidi.

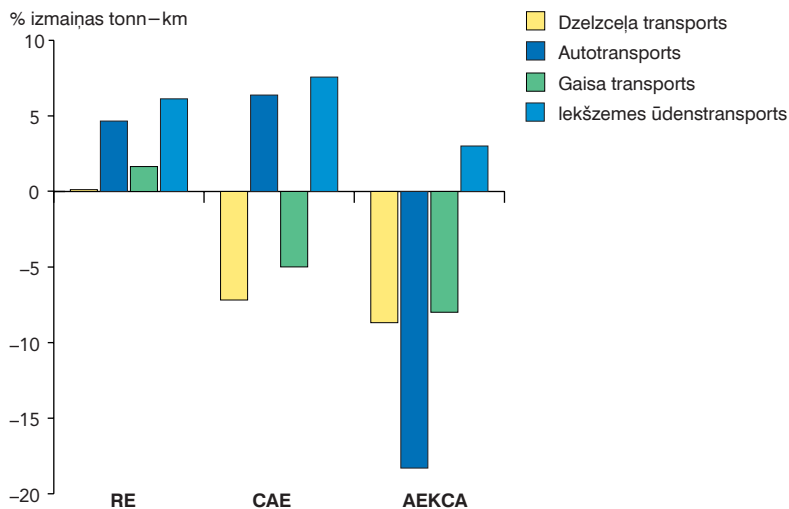
Fakti un skaitļi:

- Kopš 90. gadu vidus kravu pārvadājumu apjomi CAE valstīs atkal pastāvīgi pieaug; pasažieru pārvadājumi ir atgriezušies 90. gadu līmenī un strauji pieaug.
- Personīgo automašīnu skaits no 1990. līdz 1999. gadam CAE valstīs pieauga par 61 %, bet AEKCA valstīs — par 20 %; taču automašīnu skaits uz 1000 iedzīvotājiem CAE valstīs ir uz pusi mazāks nekā Rietumeiropā, bet AEKCA valstīs — mazāk par sesto daļu no šī daudzuma.
- Viseiropas transporta tīkla paplašināšana uz austrumiem paredz 21 000 km dzelzceļa un 19 000 km autoceļu iekļaušanu vienotā tīklā. Šī tīkla novērtētās izmaksas sastāda 91,5 miljardus EUR, tajā skaitā 48 % paredzēti autoceļu tīklam un 40,5 % dzelzceļu tīklam.

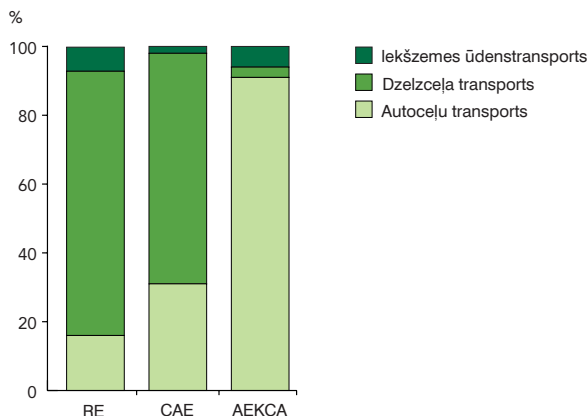
Ikgadējās pasažieru transporta pieprasījuma izmaiņas pēdējās desmitgades laikā

Ikgadējās kravu transporta pieprasījuma izmaiņas pēdējās desmitgades laikā

Kravu pārvadājumu sadalījums pēc transporta veida

Tūrisms

Tūrisms ir viens no Eiropas visstraujāk augošajiem sektoriem, kurš lielā mērā ietekmē transporta pieaugumu. Bez tam, tūrisms izraisa slodzes pieaugumu maršruta galapunktos, ko rada ūdens resursu degradācija, atkritumu radīšana un biotopu fragmentācija. Ekonomiskās, politiskās un demogrāfiskās izmaiņas rada mājsaimniecību izdevumu, kas paredzēti tūrismam, īpatsvara strauju pieaugumu, taču politiskie pasākumi, kas veicina ilgtspējīgu tūrismu, tiek ieviesti lēnām.

Tūrisms ir galvenais virzošais spēks pasažieru transporta pieprasījuma pieaugumam, līdz ar to ietekmei uz vidi; prognozē, ka šis pieprasījums turpinās pieaugt. Autotransports un aviācija — transporta veidi, kas rada vislielākos zaudējumus videi, visbiežāk tiek izmantoti tūristu pārvadāšanai. Piemēram, tiek prognozēts, ka gaisa pārvadājumi līdz 2020. gadam divkāršosies, galvenokārt pateicoties tūrisma sektora izaugsmei.

Tūrisms izraisa ne tikai transporta pieaugumu, bet arī palielinās slodze videi, ko rada ūdens, zemes un enerģijas lietošana, infrastruktūras un ēku būvniecība, piesārņojums un atkritumi, zemes fragmentācija un tā saukto otro māju skaita pieaugums. Dažos populāros tūrisma objektos šī slodze ir radījusi nopietnas vietējās vides degradāciju, kas ietekmē šo objektu pievilcīgumu tūristu acīs.

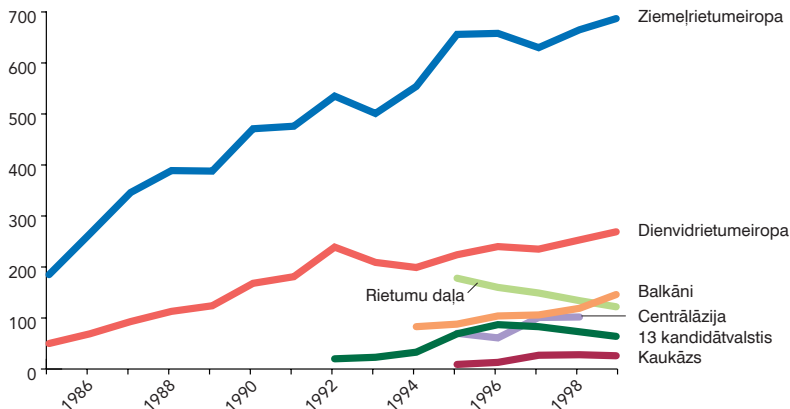
Atvaļinājumu braucienu cenas samazinās, un vienlaicīgi tūrismam atvēlēto līdzekļu īpatsvars mājsaimniecības izdevumos pieaug. Atvaļinājumu pavadīšanas veidi mainās, tie sastāv no vairākiem īslaicīgiem atvaļinājuma periodiem; cilvēki ceļo biežāk, uzturas galamērķos īsāku laiku un apmeklē vietas, kas atrodas tālāk no mājām. Jūras piekraste joprojām ir pats populārākais brauciena mērķis, ievērojami apsteidzot kalnus, pilsētas un laukus, kas ir aptuveni vienādi pēc savas popularitātes. Dažas agrāk maz apmeklētās valstis, galvenokārt Centrālajā un Austrumeiropā, pēc ekonomiskajām izmaiņām un robežu atvēršanas ir kļuvušas pievilcīgākas, un to potenciāls tūrisma attīstībā ir milzīgs. Taču politikas, kas vērstas uz ilgtspējīga tūrisma attīstību, tiek īstenotas pārāk lēni; piemēram, minimāli šajā sektorā ir izmantotas ekoloģiskās marķēšanas sistēmas.

Fakti un skaitļi:

- Pasaules Tūrisma organizācija prognozē starptautiskā tūrisma pieaugumu līdz 2020. gadam Eiropā par 3,1 % gadā.
- Tūrisma izdevumi ceļojumiem uz ārzemēm Eiropā no 1995. līdz 1999. gadam pieauga par 7 %.
- No 1990. līdz 1999. gadam Francijā, pasaulē vispopulārākajā tūristu galapunktā, 'otro māju' skaits palielinājās par 10 %, galvenokārt piekrastes zonās un kalnos.

Ikgadējie izdevumi tūrisma ārzemju braucieniem (izņemot starptautisko transportu)

Izdevumi uz vienu iedzīvotāju ārzemju braucieniem, ASV dolāros

Rūpniecība

Rūpniecības sektors Centrālās un Austrumeiropas valstīs, kā arī AEKCA valstīs enerģijas ziņā ir daudz intensīvāks nekā Rietumeiropā, un līdz ar to vairāk ietekmē vidi. Taču Rietumeiropa balstās uz CAE un AEKCA valstīs ražotiem produktiem, un līdz ar to tai ir jāuzņemas zināma atbildība par to slodzi videi, kura ir saistīta ar rūpniecisko piesārņojumu šajās valstīs. Vislabākās praktiskās pieredzes normatīvo aktu un tehnisko standartu pārņemšana, kā arī citi pasākumi palīdzēs uzlabot vides stāvokli visā Eiropā.

Rūpniecības produkcija pieaug visā Eiropā, un rūpniecība joprojām ir svarīga ekonomikas nozare visā reģionā. Taču tās īpatsvars Rietumeiropas ekonomikā ir mazāks nekā Centrālās un Austrumeiropas, kā arī AEKCA valstu ekonomikā; īpatsvars samazinās. Ekoefektivitāte un energoefektivitāte kopumā uzlabojas, daļēji pateicoties tiešiem uzlabojumiem un relatīvai pārejai no ražošanas uz pakalpojumiem, kuriem ir raksturīga mazāka enerģijas intensitāte. Centrālajā un Austrumeiropā energoefektivitāte uzlabojas straujāk, taču tā joprojām ir krietni vien zemāka nekā Rietumeiropā, bet rūpniecības enerģijas intensitāte AEKCA valstīs joprojām ir septiņas reizes lielāka nekā Rietumeiropā. Tas vēlreiz atspoguļo faktu, ka Centrālās un Austrumeiropas valstīs, kā arī AEKCA lielāks uzsvars tiek likts uz ražošanu.

Galvenais Rietumeiropas uzdevums ir nodrošināt labāku vides aizsardzību, uzturot konkurētspējīgu industriālo bāzi, īpaši jau tāpēc, ka rūpniecības sektori, kas rada lielāku piesārņojumu (kalnrūpniecība, ķīmiskā rūpniecība) uzrāda straujāku izaugsmi nekā vidējais rūpnieciskā pieauguma rādītājs, kā arī tāpēc, ka tehniskie uzlabojumi, kas neprasa lielus kapitālieguldījumus, jau ir veikti. Ņemot vērā kravu pārvadājumu pieaugumu, ir nepieciešams samazināt kravu pārvadājumus rūpniecības nozarē.

Augsnes piesārņojums no punktveida avotiem bieži ir saistīts ar rūpniecības uzņēmumiem, kuri vairs nedarbojas, pagātnē notikušām rūpnieciskām avārijām un neatbilstošu rūpniecības atkritumu noglabāšanu.

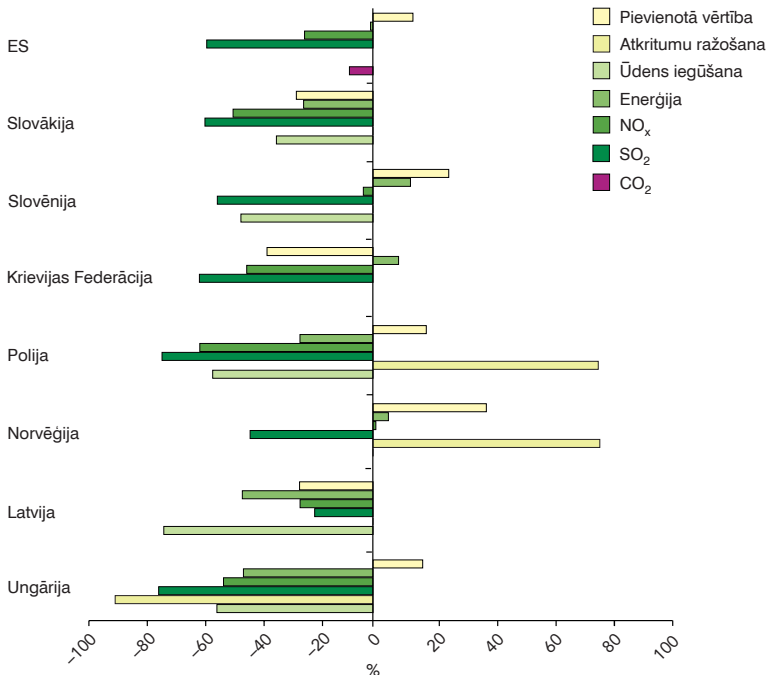
Centrālās un Austrumeiropas valstīs vislielākās investīcijas ir nepieciešamas, lai rūpniecībā sasniegtu noteiktos vides standartus, kuri tiek pieprasīti pievienošanas procesā. AEKCA valstīs galvenais

uzdevums ir izveidot atbilstošu institucionālo un normatīvo aktu struktūru, un uzlabot vides standartu prasību izpildi.

Fakti un skaitļi:

- CAE un AEKCA rūpniecība veido 35 līdz 40 % no IKP. Attīstītākās pārejas ekonomikas valstīs ražojošā rūpniecība ir atguvusies no 90. gadu sākumam raksturīgā krituma. Salīdzinājumā ar to, kopējā ražošana Krievijas Federācijā no 1990. līdz 1999. gadam samazinājās par 70 %, nesen ir novērotas atveseļošanās pazīmes, galvenokārt pārtikas un metālrūpniecībā.
- 90. gados enerģijas izmantošana rūpniecībā AEKCA valstīs samazinājās par 35 %, kas galvenokārt saistīts ar ražošanas samazinājumu. Rietumeiropā enerģijas izmantošana rūpniecībā palielinājās vairāk nekā par 1 % gadā.

Rūpniecības uzņēmumu radītais piesārņojums un resursu izmantošana attiecībā pret ražošanas pieaugumu, 1990–1999

Lauksaimniecība

Lauksaimniecības intensifikācija un specializācija ir novedusi pie augsnes erozijas, ūdens resursu degradācijas un bioloģiskās daudzveidības ievērojamas samazināšanās visā Eiropā. Bioloģiskā daudzveidība joprojām ir lielāka CAE un AEKCA valstīs, taču jauni draudi ir nepietiekama noganīšana un lauksaimnieciskajā ražošanā neizmantoto platību palielināšanās. ES Kopējās lauksaimniecības politikas pārveide lauksaimnieciskās vides sakārtošanai un tās īstenošana kandidātvalstīs joprojām ir paplašinātās ES galvenie uzdevumi; AEKCA valstīs lauksaimnieciskās vides struktūra ir vāja vai arī tās nav vispār.

Neraugoties uz atšķirīgajiem apstākļiem, lauksaimniecības specializācija un intensifikācija ir kopīgas tendences, kuras ir raksturīgas visam reģionam un kuras ietekmē vidi praktiski visās valstīs. Daudzās valstu programmas, kuras atbalstīja meliorāciju, apūdeņošanu un lielu vienlaidus lauku izveidi, būtiski ietekmēja lauksaimnieciskās ražošanas jaudu un intensitātes palielinājumu. Visi šie faktori noveda pie resursu, tādu kā apūdeņošanai nepieciešamais saldūdens, noplicināšanas. Šo tendenci vēl vairāk saasināja liela mēroga kolektīvizācija Centrālajā un Austrumeiropā, kā arī AEKCA valstīs. Taču šajās valstīs krasais resursu izmantošanas samazinājums lauksaimniecībā, kuru galvenokārt izraisīja 90. gados notikusi ekonomikas restrukturizācija, ir samazinājis slodzi videi.

Eiropas Savienībā Kopējā lauksaimniecības politika (KLP) bija viens no nozīmīgākajiem lauksaimniecības intensifikācijas un specializācijas virzītājspēkiem. Pļavu un ganību pārveidošana par aramzemi, lielu vienlaidus lauku izveidošana un plašā mēslošanas līdzekļu un ķīmikāliju lietošana ievērojami samazināja bioloģisko daudzveidību un palielināja ūdens un gaisa piesārņojumu. Taču KLP pārorientācija rada jaunas iespējas lauksaimniekiem samazināt slodzi videi, piemēram, izmantojot vidi saudzējošas lauksaimniecības metodes.

Galvenās lauksaimniecības radītās vides problēmas daudzās Eiropas valstīs joprojām ir augsnes erozija un ūdens piesārņojums. Piesārņojums no punktveida avotiem — lielfermām un veco pesticīdu uzkrājumiem joprojām rada problēmas, gan mazākā mērā nekā agrāk. Centrālajā un Austrumeiropā apūdeņošana un ar to saistītās vides problēmas kopš 90. gadiem ir ievērojami

samazinājušās, lai gan dažos rajonos šīs sistēmas pašlaik tiek atjaunotas. Pašreizējais uzdevums šajās atjaunojamajās apūdeņošanas infrastruktūrās ir iekļaut atbilstošas vides pārvaldības sistēmas.

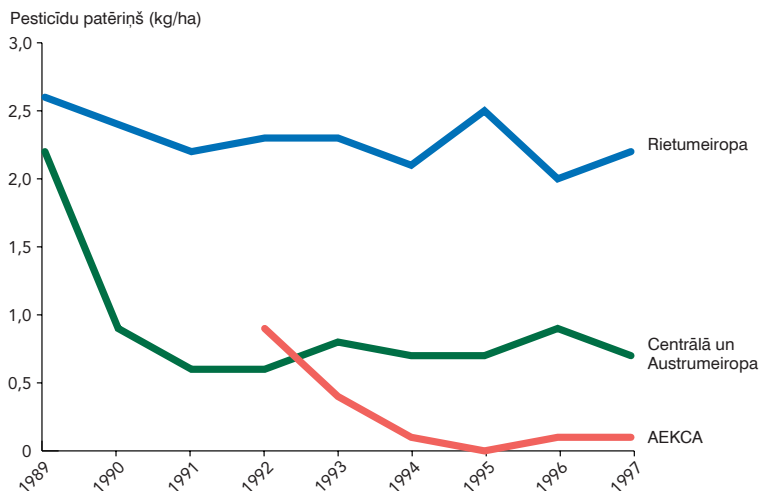
Lauksaimniecībā izmantojamās zemes bioloģiskā daudzveidība un daļēji dabīgo biotopu kvalitāte un blīvums Centrālajā un Austrumeiropā, kā arī AEKCA valstīs joprojām ir daudz augstāks nekā Rietumeiropā. Lielais mājlopu skaita samazinājums Centrālajā un Austrumeiropā ir radījis jaunas vides problēmas — nepietiekama noganīšana un lauksaimniecībā izmantojamās zemes aizaugšana, kas apdraud daļēji dabīgās pļavas un ganības. Naudas līdzekļu trūkums, kas neļauj uzturēt vai uzlabot lauksaimniecības infrastruktūru, piemēram, kūstmēslu krātuves, arī nelabvēlīgi ietekmē vidi. Lauksaimniecībā izmantojamās zemes bioloģiskās daudzveidības saglabāšana un vides pārvaldības uzlabošana zemnieku saimniecībās ir turpmāko gadu uzdevums.

Pievienotā ES nozīmē jaunus izaicinājumus Kopējai lauksaimniecības politikai, lai nodrošinātu vienādas iespējas gan Austrumu, gan Rietumu zemniekiem, kā arī uzturētu lauksaimniecībā izmantojamās zemes vides kvalitāti jaunajās Dalībvalstīs. KLP pārveide varētu intensificēt aramzemes lietošanu, tomēr mēslojumu un pesticīdu lietošanas pilnveidošana var novērst negatīvu ietekmi uz augsnes un ūdens resursiem. Taču daļēji dabīgo pļavu un ganību pārvēršana par aramzemi būtu uzskatāma par negatīvu tendenci. Ir nepieciešami īpaši pūliņi, lai KLP ietvaros veicinātu vidi aizsargājošu pasākumu, tādu kā lauksaimniecības vides sistēmu, vides investīciju savstarpējās atbilstības vai atbalsta nodrošinājuma īstenošanu.

Fakti un skaitļi:

- Pēc samazinājuma, kas bija raksturīgs pārejas perioda sākumam, mēslošanas līdzekļu patēriņš ir stabilizējies — aptuveni 50 kg uz vienu hektāru lauksaimniecības zemes CAE valstīs, un 7 kg uz ha AEKCA valstīs. Vidējais patēriņš Rietumeiropā ir 120 kg/ha.
- Mājlopu skaits AEKCA un ES kandidātvalstīs ievērojami samazinājās no 1989. līdz 2001. gadam. Tomēr vidi joprojām nelabvēlīgi ietekmē lopkopības intensifikācija un lielfermu nesakārtotā kūstmēslu saimniecība, īpaši AEKCA un kandidātvalstīs.

Kopējais pesticīdu patēriņš uz vienu lauksaimniecības zemes hektāru

Mežsaimniecība

Kopējā mežu platība Eiropā palielinās, taču mežu stāvoklis turpina pasliktināties sakarā ar paskābināšanos un augsnes kvalitātes samazināšanos. Meži joprojām ir svarīgs ekonomiskais resurss AEKCA valstīs un arī citur, jo pieprasījums pēc kokmateriāliem turpina pieaugt. Sadrumstaloti mežu īpašumi var būt šķērslis to atbilstoši apsaimniekošanai.

Mežsaimniecības ekonomiskie mērogi Eiropā kopumā ir nelieli, taču tie ir nozīmīgi vairumā Baltijas jūras valstu. Meži veido svarīgu dabas resursu, kas aizņem aptuveni 38 % no Eiropas kopējās sauszemes teritorijas. Aptuveni 80 % Eiropas mežu resursi atrodas Krievijā.

Eiropas kopējie mežu resursi palielinās, jo mežu kopējā platība pieaug par aptuveni 0,5 % gadā (neiekļaujot Krievijas Federāciju) un mežistrādes gada apjomi gandrīz vai visās valstīs ir daudz mazāki par pieaugumu. Tās valstis, kuras ziņo par vislielāko palielinājumu, ir dažas AEKCA valstis (konkrēti, Baltkrievija un Kazahstāna), kā arī Vidusjūras reģiona valstis (Spānija, Francija, Portugāle, Grieķija un Itālija).

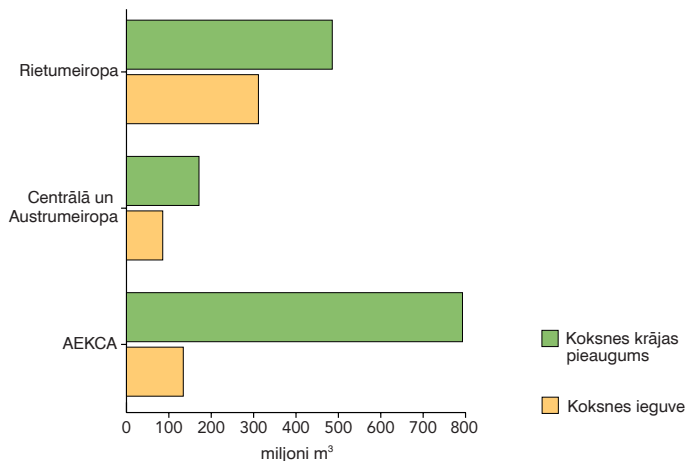
Aina, kas raksturo mežu stāvokli, ir uztraucošāka. Kopš monitoringa uzsākšanas 80. gadu vidū, mežu stāvoklis kopumā ir pasliktinājies, un pašlaik vairāk nekā 20 % koku tiek klasificēti kā bojāti.

Relatīvi zemais Eiropas kokmateriālu resursu ekspluatācijas līmenis dod iespēju politisko lēmumu pieņēmējiem un mežu apsaimniekotājiem dažādot mežu funkcijas un tiekties uz labāku vides, sociālo un ekonomisko interešu sabalansētību mežu apvidos. Tomēr mežu īpašumu sadrumstalotība, kas radās privatizācijas un īpašumtiesību atgūšanas rezultātā valstīs ar pārejas tipa ekonomiku, var būt šķērslis pareizu apsaimniekošanas metožu un līdz ar to arī vides aizsardzības pasākumu īstenošanai.

Fakti un skaitļi:

- Cilvēka darbības neskarts mežs lielākajā daļā Eiropas valstu aizņem mazāk par 1 %, izņemot Krievijas Federāciju un Ziemeļvalstis (Zviedrijas ziemeļus, Somiju un Norvēģiju).
- Aptuveni 7 % no mežu platībām Eiropā ir lielākā vai mazākā mērā aizsargājami, bet uz 3 % attiecas stingri aizsardzības pasākumi.
- Visos Eiropas reģionos ikgadējā cirte ir mazāka par koksnes pieaugumu. Krievijas Federācijā tiek izmantoti tikai 16 % no gada pieauguma, kamēr Rietumeiropā šis skaitlis ir 65 %, bet CAE valstīs — 50 %.

Ikgadējā koksnes ieguve saimnieciski izmantojamos mežos un koksnes krājas pieaugums

Zvejniecība

Daudzu jūras zivju sugu krājumi ir zemāki par līmeni, kas nepieciešams populācijas uzturēšanai. Iemesls tam ir pārlietu liela nozveja, ko veic augsti efektīva un moderna zvejas kuģu flote. Iekšējo ūdeņu zivju resursus vairāk apdraud nevis pārlietu liela nozveja, bet gan vides degradācija. Lielāka vērība jāpievērš akvakultūras, kuras produkcija ir krasi pieaugusi, ietekmei uz vidi.

Valsts subsīdijas, kuru mērķis bija samazināt un modernizēt zvejas flotes, iespējams, veicināja jūras zivju krājumu samazināšanos, jo modernizācija izraisīja nozvejas pieaugumu, neskatoties uz flotes samazinājumu.

Tiek apsvērta turpmāka zvejas flotes samazināšanas iespēja, ko lieliski varētu papildināt ar ekonomiskiem līdzekļiem, kas likvidētu stimulu intensificēt zveju, izmantojot mazāku (toties modernāku) zvejas floti. Atbalsta sistēma cilvēkiem, kuri aiziet no zvejniecības, varētu mazināt šādas darbības izraisītās sociāli ekonomiskās sekas.

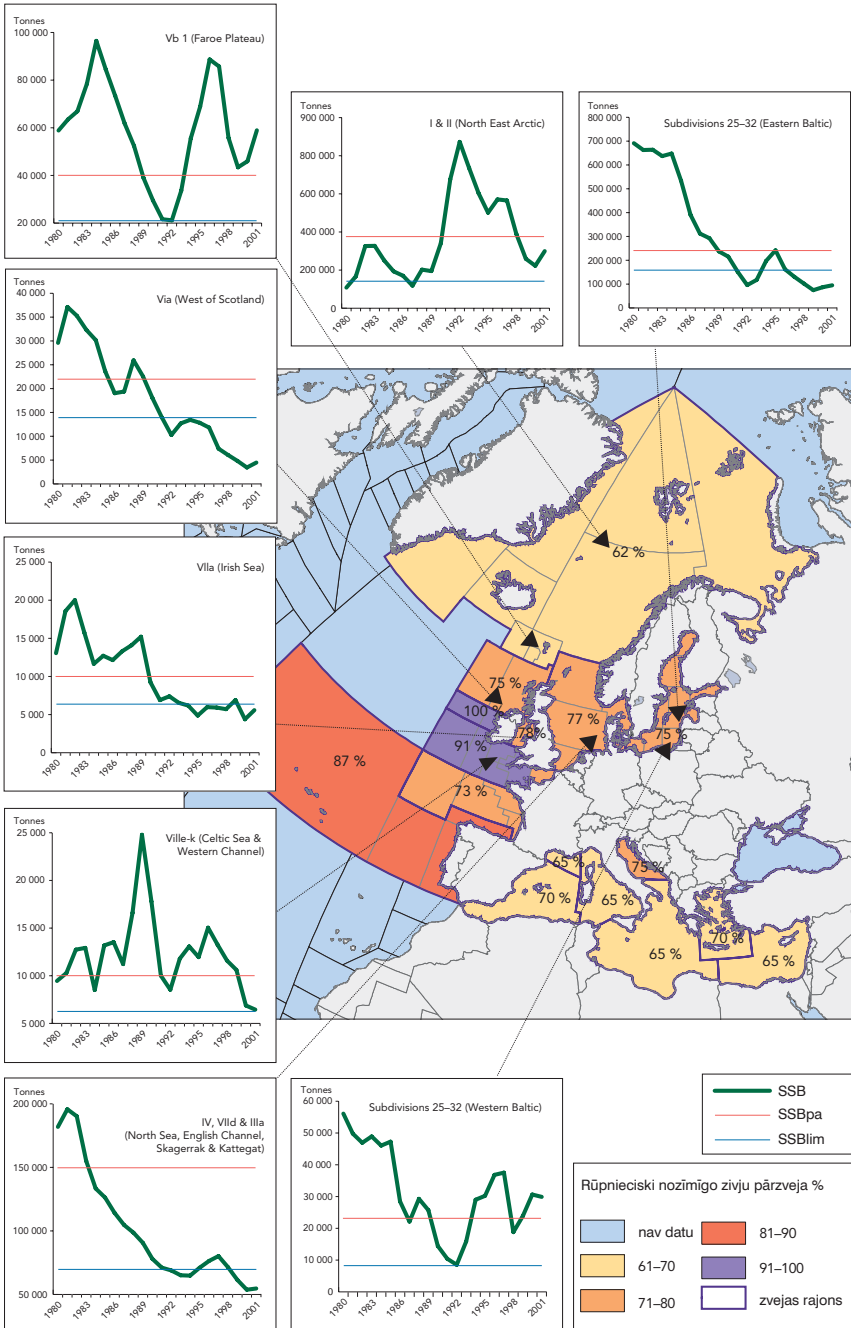
Rūpnieciskā zveja iekšējos ūdeņos, atskaitot akvakultūru, kopš 1990. gada ir samazinājusies par 32 %. ANO Pārtikas un lauksaimniecības organizācija kopumā uzskata, ka iekšējo ūdeņu zivju krājumus vairāk apdraud vides degradācija un nevis pārlietu liela nozveja. Taču bieži vien nelikumīgā nozveja, piemēram, storu nozveja Kaspijas jūrā, ir daudzreiz lielāka par likumīgo nozveju un lielā mērā iespaido zivju krājumus.

Akvakultūra ir krasi palielinājusies, īpaši jūras akvakultūra Rietumeiropā, un tās kopējais produkcijas apjoms 2000. gadā sasniedza mazliet vairāk par 2 miljoniem tonnu. Galvenās bažas izraisa lašu, jūras asaru un jūras plaužu intensīvā audzēšana jūras ūdeņos un foreļu audzēšana saldūdeņos. Iedarbība uz vidi zivjaudzētavu tiešā tuvumā kopumā ir labi izprasta un tiek labi pārvaldīta. Tomēr pietiekama vērība vēl netiek pievērsta akvakultūras plašāka mēroga ietekmei attiecībā uz barības vielām ūdenī un savvaļas zivju populācijām. Dažos rajonos zivjaudzētavas rada ievērojamu barības vielu pieplūdi, un no audzētavām savvaļā izkļuvušo zivju populācijas pēc saviem apmēriem var būt tikpat lielas kā savvaļas populācijas. Šie jautājumi izraisa nepieciešamību nodrošināt visa akvakultūras sektora labāku pārvaldību.

Fakti un skaitļi:

- Kopš 1990. gada kopējā jūras zivju nozveja Eiropā ir palielinājusies par 25 %, neraugoties uz zvejas flotes samazinājumu.
- Vairums no Eiropas mencu krājumiem ir ievērojami samazinājušies pēc 1980. gada, un vairums no tiem tiek uzskatīti par tādiem, kas atrodas uz izzušanas robežas.
- Pēdējās desmitgades laikā kopumā ir panākts tikai pieticīgs Eiropas zvejas flotes samazinājums. Visvairāk samazinājums ir skāris ES zvejas floti.

Atlantijas mencu Eiropas populācijas nārsta krājums (NK)

Vides stāvokļa attīstība

Pašreizējās sociāli ekonomiskās attīstības kontekstā Eiropas vides stāvoklis ir sarežģīts. Uzlabojumi ir panākti, piemēram, gaisa piesārņojuma samazināšanā; ir sasniegts ievērojams progress ūdens resursu un kvalitātes pārvaldībā visā Eiropā. Tomēr ir palikušas vairākas nopietnas problēmas, kuras nepieciešams risināt, tādas kā: bīstamie atkritumi, ķīmiskās vielas, augsnes erozija un sugu samazināšanās, kas saistītas ar biotopu izzušanu vai degradāciju.

Minēto labvēlīgo vides tendenču cēlonis ir progresīvi tehnoloģiskie uzlabojumi (ozonu noārdošo vielu drošāki aizstājēji, bezsvina benzīns), veiktie pasākumi (pāreja no oglēm un naftas uz dabas gāzi) vai AEKCA valstīs ekonomiskā lejupslīde pēc restrukturizācijas (enerģijas patēriņa samazinājums un līdz ar to arī siltumnīcefekta gāzu izmešu samazinājums). Dažos gadījumos, piemēram, par enerģijas patēriņa samazinājumu Centrālās un Austrumeiropas valstīs un AEKCA pēc tautsaimniecības atveseļošanās, acīmredzot, tendence izmainīsies pretējā virzienā.

Klimata pārmaiņas

2002. gada vasarā milzīgas lietusgāzes izraisīja plūdus Centrāleiropā. Šos plūdus nevar saistīt tikai un vienīgi ar klimata pārmaiņām, taču tos var minēt par piemēru tam, kas var notikt, ja klimata pārmaiņas turpināsies. Prognozē, ka plūdu risks Centrāleiropā palielināsies, bet pārējos Eiropas reģionos, acīmredzot, biežāki būs sausuma periodi. Izmaksas, kas saistītas ar klimata pasiltināšanos Rietumeiropā, var ievērojami samazināt, izmantojot Kioto mehānismus. Austrumeiropā ir nepieciešami ieguldījumi enerģētikas sektorā; siltumnīcefekta gāzu izmešu samazināšanas izmaksas, iespējams, būs zemākas nekā Rietumeiropā. Krievijas Federācijai, kurai, acīmredzot uz 2010. gadu būs ievērojams izmešu atļauju pārpalikums, būs noteicošā loma siltumnīcefekta gāzu izmešu tirdzniecībā.

Pēdējo 100 gadu laikā Eiropas vidējā temperatūra ir pieaugusi par 1,2 °C (salīdzinājumam: par 0,6 °C globālā līmenī). 90. gadi bija vissiltākā desmitgade pēdējos 150 gados. Tiek prognozēts, ka no 1990. līdz 2100. gadam vidējā temperatūra pieaugs par 1,4 — 5,8 °C,

jo liels temperatūras pieaugums būs vērojams Eiropas austrumos un dienvidos. Prognožu plašais diapazons izskaidrojams, jo ir dažādi pieņēmumi par globālo iedzīvotāju skaita pieaugumu, sociāli ekonomisko un tehnoloģisko attīstību, kā arī neskaidrības klimata sistēmas izpratnē. Tāpēc ir lietderīgi parādīt, kur vien iespējams, visu uz 2100. gadu prognozēto izmaiņu diapazonu.

Iepriekšējā gadsimtā globālais nokrišņu daudzums pieauga aptuveni par 2 %, Ziemeļeiropā un Rietumkrievijā kļuva par 10–40 % mitrāks. Prognozes rāda, ka šajā gadsimtā nokrišņu daudzums palielināsies par 1–2 % katrā desmitgadē. Dažos reģionos iespējami plūdi, bet citos sausums. 2002. gada vasarā spēcīgas lietusgāzes izraisīja plūdus Centrāleiropā, kurus nevar saistīt tikai un vienīgi ar klimata izmaiņām, tomēr, ja tās turpināsies, šādas ir sagaidāmās sekas.

Eiropas Kopiena, tās 15 Dalībvalstis un Centrālās un Austrumeiropas valstis 2002. gadā ratificēja Kioto protokolu. Ja Krievijas Federācija, kā plānots 2003. gadā ratificēs Kioto protokolu, tas stāsies spēkā, jo protokolu būs ratificējis pietiekams skaits valstu, kuras ir atbildīgas par noteiktu izmešu īpatsvaru.

90. gados bija vērojams ievērojams siltumnīcefekta gāzu izmešu samazinājums, kas svārstījās no 3,5 % ES līdz 34 % CAE un 38 % AEKCA valstīs. Taču prognozes, kuras balstās uz pašreizējām ES un nacionālajām politikām un pasākumiem, norāda, ka izmeši 2010. gadā ES valstīs samazināsies tikai par 4,7 %, kas ir par 3,3 % mazāk nekā Kioto protokolā norādītais mērķis 8 %. Ja īstenotu visas iesniegtās politikas un pasākumus, kas vēl nav apstiprināti, samazinājums būtu par 12,4 %, kas atbilstu nospraustajam mērķim. Tomēr šī prognoze balstās uz pieņēmumu, ka dažas Dalībvalstis pārsniegs savus nacionālos mērķus ES kopējā līguma ietvaros. Tā kā šī ir tikai prognoze, tad nevar droši apgalvot, ka tā piepildīsies jebkurā gadījumā. Tāpēc izmešu tirdzniecība un citi elastīgie Kioto mehānismi palīdzēs Dalībvalstu un arī visas ES mērķu sasniegšanā līdztekus citām politikām un pasākumiem, kuri jau ir īstenoti vairākos sektoros (enerģētika, transports, rūpniecība, atkritumu pārvaldība).

Centrālās un Austrumeiropas un AEKCA valstīs izmešu samazinājums panākts, galvenokārt pateicoties kurināmā maiņai un ekonomiskajai restrukturizācijai, Kioto mehānismi nodrošina iespēju īstenot jaunus pasākumus. Šie pasākumi var būt vērsti uz

tādu izmešu samazināšanu, kuri varētu rasties, ja atjaunošanās rezultātā strauji palielināsies ražošana un patēriņš. Sagaidāms, ka Rietumeiropas valstis, pildot savas apņemšanās, varētu finansēt šos pasākumus.

Kioto protokols ir tikai pirmais solis ceļā uz globālu izmešu samazinājumu par 60–70 % rūpnieciski attīstītajās valstīs. Tas ir nepieciešams, lai sasniegtu 'ilgtspējīgu' siltumnīcefekta gāzu koncentrāciju un tādus klimata apstākļus, kas atbilst ES nospraustajam mērķim ierobežot temperatūras paaugstināšanos ne vairāk kā 2 °C virs pirmsindustriālā līmeņa. Lai realizētu šādu samazinājumu, būtiski jāpalielina tādu enerģijas avotu īpatsvars, kas nesatur vai nedaudz satur oglekli. Ņemot vērā pašreizējās prognozes par Kioto mērķu sasniegšanu, tas būtu iespējams. Rietumeiropas valstīs, kur elektrības patēriņš joprojām pieaug, atjaunojamo elektroenerģijas avotu ieviešanas ātrums, kā arī kodolenerģijas paredzamā nākotne ir ļoti svarīgi faktori, kas ietekmēs siltumnīcefekta gāzu izmešu samazināšanas mērķu izpildi.

Tomēr pat tūlītēja izmešu samazināšana nenovērsīs klimata pārmaiņas, kā arī to ietekmi uz vidi un ekonomiku. Tāpēc ir nepieciešams veikt pasākumus, lai pielāgotos klimata izmaiņu radītajām sekām, īpaši reģionos, kuri ir jutīgi pret plūdiem vai sausumu.

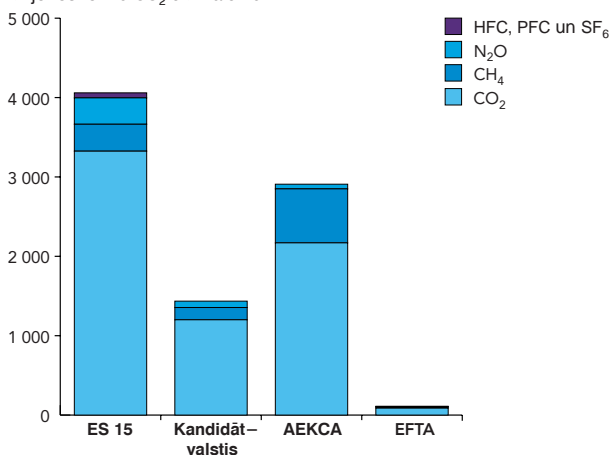
Izstrādātās klimata pārmaiņu politikas dos ievērojamus pozitīvus ieguvumus ('papildus labumus'), samazinot arī gaisu piesārņojošo vielu izmešus.

Fakti un skaitļi:

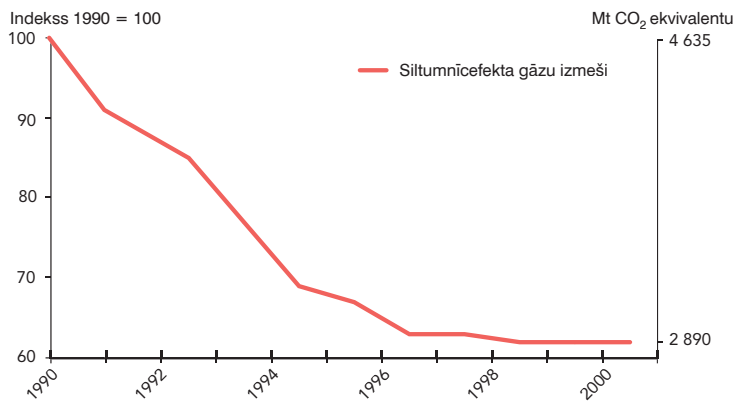
- Sadedzināšanas procesi enerģētikā, rūpniecībā, transportā un pārējās nozarēs (galvenokārt komerciālo un dzīvojamo ēku apkure) ir galvenais siltumnīcefekta gāzu izmešu avots visā Eiropā.
- Enerģētikas (elektrības un siltuma ražošana) radītie izmeši kandidātvalstīs un AEKCA valstīs ir lielāki nekā Rietumeiropā, daļēji tāpēc, ka citu avotu, piemēram autotransporta, īpatsvars ir mazāks.
- ES valstīs transports veido aptuveni 20 % no kopējā siltumnīcas efekta gāzu izmešu daudzuma, bet kandidātvalstīs attiecīgais skaitlis ir ievērojami mazāks, jo tajās autotransporta apjoms ir mazāks.
- Rūpniecības radītie izmeši veido aptuveni 20 % no kopējā siltumnīcefekta gāzu izmešu daudzuma vairumā Eiropas valstu. Galvenokārt kurināmais tiek patērēts elektrības un siltuma ražošanai.

Siltumnīcefekta gāzu izmeši pa vielām un reģioniem 2000. gadā.

Miljonos tonnu CO₂ ekvivalentu

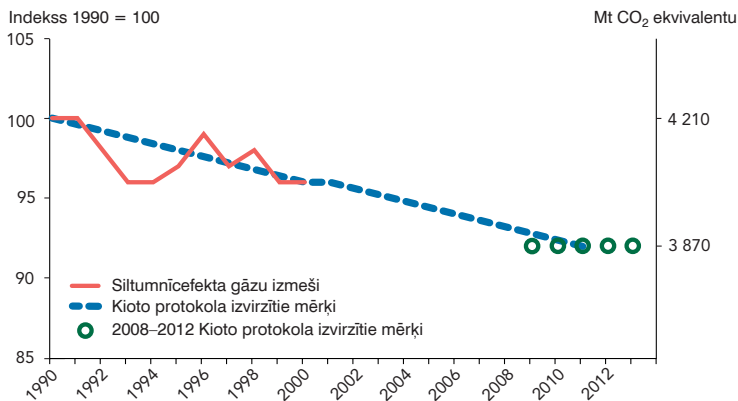

Siltumnīcefekta gāzu izmeši AEKCA (Austrumeiropa, Kaukāzs un Centrālāzija)

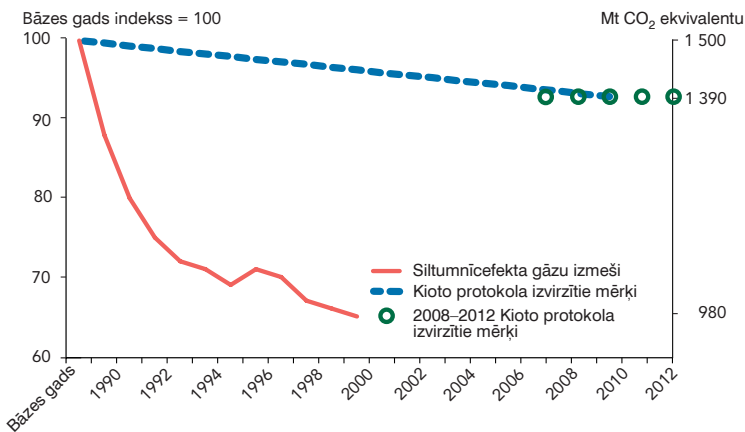

Siltumnīcefekta gāzu izmeši, salīdzinot ar izvirzītajiem mērķiem 2008–2012

ES: neņemot vērā izmešus, kas rodas zemes izmantošanā un

10 kandidātvalstis: neņemot vērā fluoru saturošās gāzes un izmešus, kas rodas zemes izmantošanā un mežsaimniecībā

Stratosfēras ozona noārdīšanās

Pakāpeniskais ozonu noārdošo vielu, kas satur hlору, koncentrācijas samazinājums troposfērā norāda, ka šo izmešu kontroles starptautiskā politika ir veiksmīga. Tomēr līdz ozona slānis pilnībā atjaunosies, būs paaugstināts ultravioletais starojums, un, acīmredzot, vēl ilgi saglabāsies tā kaitīgā iedarbība uz cilvēku veselību un ekosistēmām. Ja tiks īstenoti pašreizējie kontroles pasākumi, ozona slāņa noārdīšanās izraisītā sasilšana ar ādas vēzi palielināsies ierobežotos apmēros, maksimums tiek prognozēts ap 2050. gadu.

Vidējais ozona slāņa biezums virs Eiropas 1997.–2001. gados bija par aptuveni 7 % zemāks nekā 1979.–1981. gados. Šis samazinājums ir par 4 % lielāks nekā pasaulē vidējais samazinājums vidējos ziemeļu platuma grādos ziemas – pavasara sezonās.

Vīnes konvencijas un Monreālas protokola īstenošana bija sekmīga Rietumeiropā. Ozonu noārdošo vielu izmantošana ir samazinājusies ātrāk, nekā tas ir noteikts protokolā. Neskatoties uz to, ka ozonu noārdošo vielu lietošana ir samazinājusies, šo vielu dzīves ilgums atmosfērā ir ilgs, tāpēc ozona slānis pilnībā atjaunosies ne ātrāk kā pēc 2050. gada.

Centrālās un Austrumeiropas valstīs, kā arī AEKCA valstīs pēdējo piecu gadu laikā ir novērots ozonu noārdošo vielu ražošanas un patēriņa samazinājums.

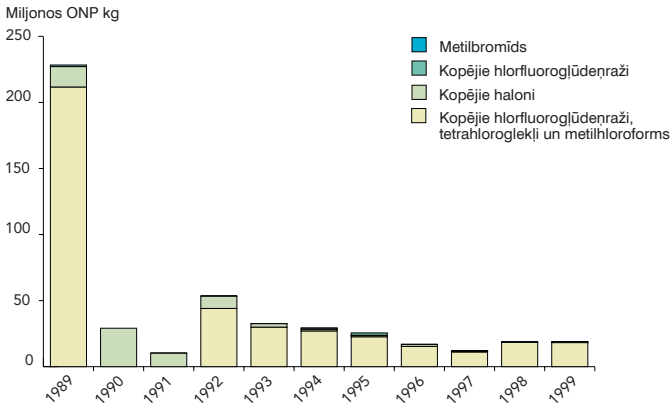
Rietumeiropas uzdevums ir ne tikai atlikušo ozonu noārdošo vielu krājumu pārvaldība, kontrabandas un nelikumīgas izgāšanas novēršana, tehnoloģisko risinājumu stimulēšana, lai nodrošinātu šo vielu aizstāšanu ar videi nekaitīgākām vielām, bet arī palīdzības sniegšana jaunattīstības zemēm ozonu noārdošo vielu ražošanas un patēriņa samazināšanā.

Fakti un skaitļi:

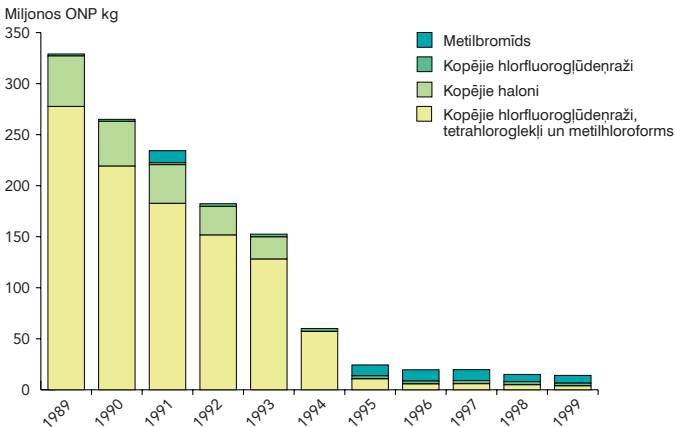
- Ozonu noārdošo vielu ražošana Rietumeiropā ir samazinājusies par gandrīz 90 %. Taču HCFC, kurām piemīt zems ozona noārdīšanas potenciāls, bet augsts globālās sasīšanas potenciāls, ražošana pieaug.
- Ozonu noārdošo vielu ietekme radiāli palielinās. Tas notiek tāpēc, ka HCFC ietekme palielinās, lai gan CFC ietekme izlīdzinās.

- Saskaņā ar vērtējumiem, ozonu noārdošo vielu kontrabanda un nelikumīga ražošana veido 10 % no 1995. gada ražošanas apjomiem pasaulē. Šīs nelikumīgās darbības par vairākiem gadiem aizkavēs ozona slāņa atjaunošanos.
- Rietumeiropas valstis no 1991. līdz 2000. gadam ieguldīja 48 % no globālajiem maksājumiem daudzpusējā fondā. Aprēķināts, ka līdz šim brīdim fonda izlietotā summa izmantota 122 miljonu ONP kg izņemšanai no aprites, kas ir uz pusi vairāk nekā Rietumeiropā saražoja 1997. gadā. (ONP — ozona noārdīšanas potenciāls).

Ozonu noārdošo vielu patēriņš Centrālajā un Austrumeiropā

Ozonu noārdošu vielu pārdošanas apjomi Rietumeiropā

Gaisa piesārņojums

Gaisa piesārņojums joprojām rada problēmas vairumā pilsētu. Vidējās piezemes ozona koncentrācijas palielinās, lai gan maksimālās koncentrācijas samazinās. Cieto daļiņu koncentrācija atmosfērā rada vislielākās iespējamās veselības problēmas, ko izraisa gaisa piesārņojums lielākajā daļā pilsētu. Lai gan kopš monitoringa uzsākšanas brīža koncentrācija ir pazeminājusies, ievērojama daļa pilsētu iedzīvotāju ir pakļauti koncentrācijām, kuras ir augstākas par nākotnē paredzētajiem ES robežlielumiem.

Rietumeiropā ir ievērojami samazinājies piesārņojums ar sēra dioksīdu (SO₂), bet mazākā mērā ar slāpekļa oksīdiem (NO_x). Taču piezemes ozons un cietās daļiņas (PM) joprojām rada kaitējumu cilvēku veselībai un ekosistēmām. Lai gan gaisa kvalitāte uzlabojas arī Centrālajā un Austrumeiropā un AEKCA valstīs, īpaši jau pēdējās joprojām pastāv problēmas ar sēra dioksīdu un slāpekļa oksīdiem. Atšķirīgu monitoringa metožu izmantošana AEKCA valstīs rada datu salīdzināšanas grūtības visaptverošos vērtējumos.

Rietumeiropas pilsētās pašlaik vislielākās briesmas cilvēku veselībai rada cieto daļiņu atrašanās atmosfērā. Arī stāvoklis Centrālāzijā un Krievijā rada bažas: 1998. gadā 30 % Krievijas pilsētu bija pārsniegti Vispasaules Veselības organizācijas noteiktie cieto daļiņu limiti, līdzīga situācija raksturīga arī daudzās Centrālāzijas pilsētās. Prognozē, ka cieto daļiņu izmešu daudzums Centrālāzijā tuvākajā nākotnē var palielināties, ko izraisīs sagaidāmais energoresursu izmantošanas pieaugums. Pašreizējā transporta un kurināmā kvalitātes politika nesamazinās izmešu daudzumu pietiekamos apmēros, salīdzinot ar pieaugumu, ko radīs energoresursu patēriņš.

1999. gadā piezemes ozona koncentrācijas gaisā pārsniedza noteiktos mērķus aptuveni 30 % ES pilsētu, kas lielākoties atrodas Eiropas centrālajā un dienvidu daļā. 2010. gadam sastādītās prognozes rāda ozona koncentrāciju ievērojamu samazinājumu, kas būtiski uzlabos veselības aizsardzību; tomēr šis samazinājums nebūs pietiekams, lai nodrošinātu paredzēto lielumu sasniegšanu visā Eiropā.

Kopumā ir vērojams ievērojams progress attiecībā uz gaisu piesārņojošo vielu izmešu samazināšanu un Robežšķērsojošās gaisa piesārņojuma pārnesei lielos attālumos konvencijas (CLRTAP)

Gēteborgas protokolā nosprausto mērķu sasniegšanu. Tomēr, lai sasniegtu šos mērķus, Eiropas dienvidu valstīm ir nepieciešams nodrošināt paskābinošo vielu un ozonu veidojošo vielu izmešu samazinājumu.

Eitrofikācija joprojām ir būtiska problēma lielās ekosistēmās platībās, kuras nav aizsargātas visā Eiropā, īpaši Rietumeiropā un Centrāleiropā. Piesārņojuma slodze, kam tiek pakļauta lielākā daļa Eiropas ekosistēmu, pašlaik ir zemāka par līmeni, kurš varētu radīt paskābināšanas nodarītus bojājumus, taču daudzas platības joprojām ir pakļautas riskam, īpaši Centrāleiropā. Paskābinošo, eitrofikāciju izraisošo un piezemes ozonu veidojošo vielu izmešu lielo samazinājumu, kurš ir raksturīgs pagājušajai desmitgadei, lielākā mērā izraisīja ekonomiskā restrukturizācija Centrālajā un Austrumeiropā, kā arī AEKCA valstīs, nevis paredzētie izmešu samazināšanas pasākumi.

2010. gada prognozes liecina, ka ekonomiskā restrukturizācija un pāreja uz tīrāku kurināmo ļaus Krievijas Federācijai un AEKCA rietumu daļas valstīm sasniegt CLRTAP Gēteborgas protokolā noteiktos izmešu griestu mērķus. ES likumdošanas ieviešana Centrālajā un Austrumeiropā nodrošinās, ka šīs valstis sasniegs nacionālos izmešu griestus visām piesārņojošām vielām, izņemot amonjaku. Līdztekus pašreizējai likumdošanai, Rietumeiropā būs nepieciešami papildus pasākumi, lai sasniegtu nacionālos slāpekļa oksīdu, gaistošo organisko savienojumu un amonjaka izmešu griestus.

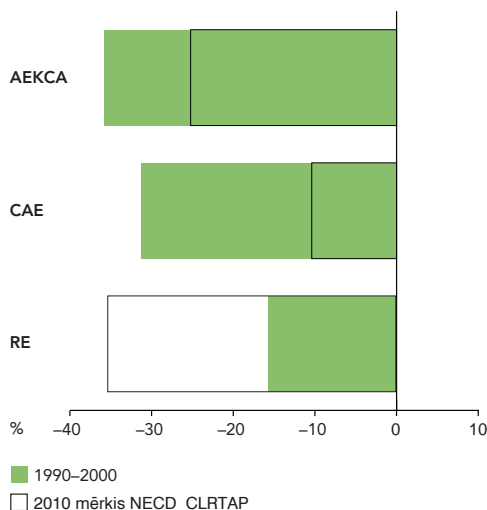
Oglekļa dioksīda izmešu samazinājums atbilstoši Kioto protokolam dos ievērojamus ieguvumus, kas izpaudīsies ne tikai kā gaisu piesārņojošo vielu izmešu papildus samazinājums, bet arī piesārņojuma samazināšanas izmaksu, ietekmes uz cilvēku veselību un ekosistēmām samazinājums.

Elastīgu mehānismu izmantošana Kioto protokola īstenošanai Rietumeiropā varētu izraisīt gaisu piesārņojošo vielu izmešu papildus samazinājumu arī Centrālajā un Austrumeiropā, Krievijas Federācijā un AEKCA rietumu daļas valstīs, tādējādi uzlabojot ekosistēmu aizsardzību visā Eiropā.

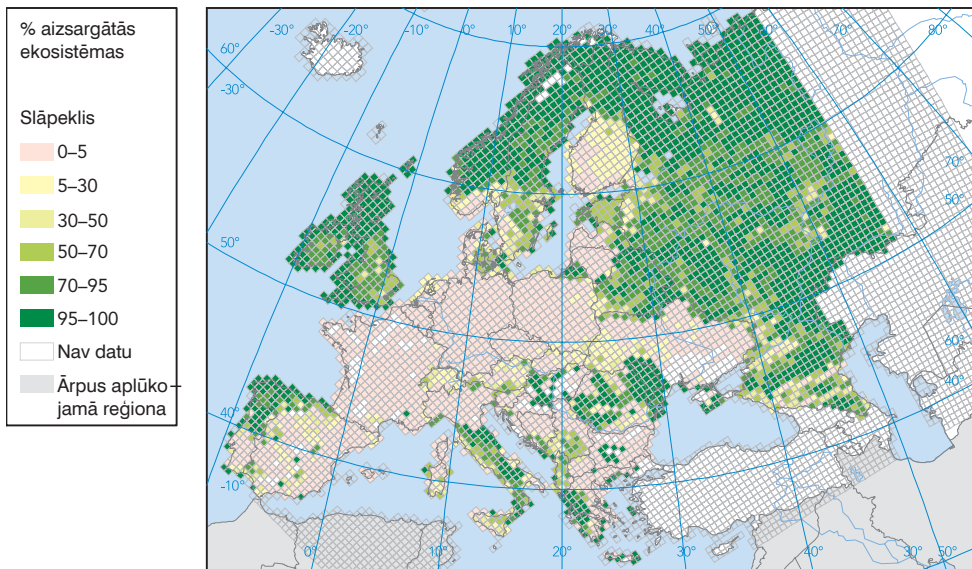
Fakti un skaitļi:

- 2000. gadā vairāk nekā 90 % no CAE un AEKCA ekosistēmām, saskaņā ar novērtējumu, bija aizsargātas pret paskābināšanos. Rietumeiropā vairāk nekā 10 % ekosistēmu joprojām nav aizsargātas — t.i., paskābinošo vielu nosēdumi pārsniedz pieļaujamos sliekšņus.
- Daudzās Eiropas pilsētās ir pārsniegts piezemes ozona ES robežlielums. Vidējā ozona koncentrācija pēc 1995. gada paaugstinājās, taču maksimālās koncentrācijas samazinājās. Eiropas rietumu un centrālajā daļā gandrīz 90 % lauksaimniecības kultūru ir pakļautas ozona koncentrācijai, kura pārsniedz ES ilgtermiņa mērķus.
- Ievērojama daļa Eiropas pilsētu iedzīvotāju ir pakļauta smalku cieto daļiņu iedarbībai, kuru koncentrācijas pārsniedz robežlielumu. Pēc monitoringa uzsākšanas 90. gadu sākumā, šo vielu koncentrācija ir samazinājusies.

Eitrofikāciju izraisošu vielu izmešu izmaiņas 1990.–2000. gadā, salīdzinājumā ar ES un ANO/EEK izvirzītajiem mērķiem 2010. gadam

Ekosistēmu aizsardzības pret eitrofikāciju novērtējums 2000. gadā

Kīmiskās vielas

Lai gan ir daudz 'labu ziņu' par bīstamo ķīmisko vielu koncentrāciju vidē samazināšanas politikas panākumiem, joprojām ir daudz piemēru, kuri uzrāda mērķa lielumu pārsniegumus un ierobežojumus attiecībā uz pārtiku grūtniecības periodā. Dioksīni un dzīvsudrabs zivīs ir divi šādi piemēri. Eiropā netiek koordinēts ķīmisko vielu monitorings un pārskatu sniegšana, un par dažādām vielām ir pieejama ļoti atšķirīga informācija. Relatīvi neliels skaits vielu: atsevišķi smagie metāli, noturīgie organiskie piesārņotāji un pesticīdi ir vienīgās vielu grupas, kuras tiek kontrolētas gan vidē, pārtikā, patēriņa precēs, gan cilvēku audos. Zāļu vielas un to metabolīti vidē reti tiek uzraudzīti.

Ķīmiskā rūpniecība ir attīstījusies straujāk nekā citas ražojošās rūpniecības nozares, kā arī straujāk par ES iekšzemes kopproduktu. ES pieaug ķīmisko vielu ražošanas apjomi, ieskaitot toksiskas ķīmiskās vielas, taču joprojām trūkst vispārēju zināšanu un

pamatdatu par daudzām Eiropas tirgū sastopamām ķīmiskām vielām. Tas rada grūtības pieņemt risku pārvaldības lēmumus, jo tie balstās uz neatbilstošiem datiem — kaitīgas iedarbības pierādījumu trūkums nav tas pats, kas pierādījumi, ka attiecīgai vielai tik tiešām nav kaitīgas ietekmes. Piedāvātie jaunie pasākumi, kas liek izpildīt pieņemtos noteikumus ‘pamatotu šaubu’ gadījumos, varētu palīdzēt aizpildīt šo informācijas trūkumu. Stokholmas konvencija par noturīgiem organiskiem piesārņotājiem un nesēn pieņemtā ES ķīmisko vielu politikas Baltā grāmata atbalsta šādu piesardzīgu pieeju.

Ir panākti zināmi uzlabojumi, piemēram, attiecībā uz kadmija, svina un dzīvsudraba izmešu samazinājumu gaisā Eiropā. Dažos Eiropas reģionos mātes piena piesārņojums ar ķīmiskām vielām kopš 70. gadiem ir ievērojami samazinājies.

Centrālās un Austrumeiropas valstīs, kā arī AEKCA valstīs ir specifiskas ar ķīmiskām vielām saistītas problēmas. Šajās valstīs ir uzkrājušies lieli nederīgu pesticīdu daudzumi (daži ir noturīgi organiskie piesārņotāji). Šo ķīmisko vielu glabātuves bieži vien ir nepiemērotas, un uzglabāšanas veids — sākot no vienkāršām bedrēm zemē, atvērtiem šķūņiem līdz betona bunkuriem, kas veicina sadalīšanos.

Daudzu smago metālu un noturīgo organisko piesārņotāju izmešu samazinājumu Rietumeiropā pēdējās desmitgades laikā galvenokārt izraisīja stingrāku nacionālo un reģionālo normatīvo aktu ieviešana, pilnveidotu piesārņojuma samazināšanas sistēmu izveide dažādās nozarēs un tīrāku tehnoloģiju izstrādāšana. Piemēram, Stokholmas konvencijas rezultātā Eiropā pakāpeniski ir likvidēta daudzu noturīgo organisko piesārņotāju ražošana, kuri apdraud vidi un cilvēku veselību. Neraugoties uz to, joprojām pastāv vairākas problēmas saistībā ar nosprausto mērķlielumu pārsniegumiem, piemēram, dioksīnu un dzīvsudraba koncentrācijām zivīs.

Veiksmīgi realizēta politika veicināja minēto ķīmisko vielu lietošanas samazinājumu, tomēr nenodrošina aizsardzību pret negatīvo iedarbību, kas izraisa sabiedrības bažas, piemēram, pret dažādu piesārņojošo vielu iedarbību kombinācijām, kā arī zemas koncentrācijas kancerogēno un endokrīno sistēmu bojājošo vielu ietekmi.

Kadmija, svina un dzīvsudraba izmeši Eiropā (tonnas/IKP) 1990. un 1999. gadā

Valstu grupa	Kadmijijs		Svins		Dzīvsudrabs	
	1990	1999	1990	1999	1990	1999
Rietumeiropa	21	9	2 477	632	32	12
Centrālā un Austrumeiropa	376	208	12 696	5 167	175	88
AEKCA	211	222	12 257	11 377	79	91

Fakti un skaitļi:

- 90. gadu laikā tādu toksisko metālu, kā kadmijs, svins un dzīvsudrabs, izmešu daudzums Eiropā samazinājās; 1999. gadā izmešu daudzums salīdzinājumā ar 1990. gadu bija tikai 40 %.
- Lai gan heksahlorbenzola (HCB) izmešu daudzums ir samazinājies visā Eiropā, kopš 1990. gada samazinājuma tempi ir ievērojami palēninājušies. HCB joprojām ir plaši izkliedēts pa visu reģionu, to veicina robežšķērsojošā piesārņojuma pārnese un vietējie 'karstie punkti', kas norāda uz lokālu izmantošanas vai piesārņojuma augsto līmeni.
- Bažas rada polibromēto liesmu slāpētāju izkliede vidē. Kopš 70. gadiem šo vielu koncentrācija mātes pienā Zviedrijā ir strauji paaugstinājusies, lai gan šīs vielas Zviedrijā nekad nav ražotas. Šo vielu koncentrācijas pašlaik samazinās, tomēr joprojām ir daudzkārt lielākas nekā 70. gados.

Atkritumi

Atkritumi ir galvenais jautājums visās Eiropas valstīs, jo pieaug atkritumu daudzums. Atkritumu ražošana atspoguļo materiālu un enerģijas zudumus un rada sabiedrībai ekonomiskus un aizvien pieaugošus izdevumus par to savākšanu, pārstrādi un iznīcināšanu. Lielākā daļa atkritumu Eiropā tiek vesti uz atkritumu izgāztuvēm, taču pieaug arī sadedzināšanas īpatsvars. Atkritumu izgāztuvju un sadedzināšanas ietekme ir ievērojama, jo šajos procesos rodas siltumnīcefekta gāzu (metāns) izmeši, kā arī organisku mikropiesārņotāju (dioksīnu un furānu) un gaistošo smago metālu pārrobežu migrācija.

Vairumā Eiropas valstu kopējais atkritumu daudzums palielinās. Sadržīves atkritumu daudzums ir liels un turpina pieaugt. Daudzās valstīs ir samazinājies saražoto bīstamo atkritumu daudzums, turpretī citās — palielinājies, ko dažkārt var izskaidrot ar atkritumu klasifikācijas izmaiņām. Rietumeiropā un AEKCA rūpniecības atkritumu daudzums pēc 90. gadu vidus ir palielinājies, bet attiecībā uz Centrāleiropu šī aina nav tik skaidra. Ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes atkritumi ir vislielākā atkritumu kategorija Eiropā, dati liecina par samazinājumu, kas atbilst ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes darbības samazinājumam.

Atkritumu ražošana tikai dažās valstīs ir atsaistīta no ekonomiskā pieauguma. Vēl jo vairāk — saskaņotie mērķi attiecībā uz sadzīves atkritumu ražošanas stabilizāciju Rietumeiropā nav sasniegti. Vairumā Rietumeiropas valstu atkritumu daudzumi pieaug, nedaudz lēnākā tempā tie pieaug arī vairumā Centrālās un Austrumeiropas un AEKCA valstīs.

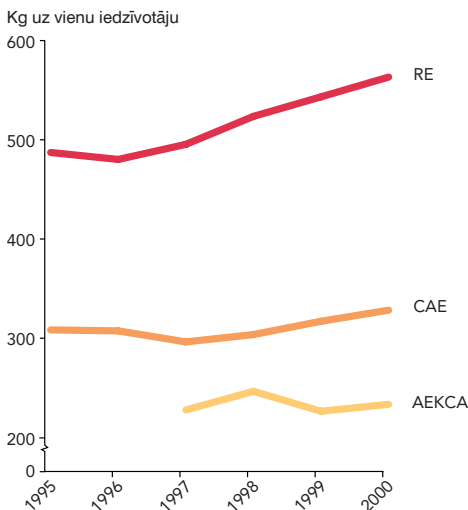
Atkritumu izgāztuves joprojām ir galvenā atkritumu likvidēšanas metode Eiropā. Rietumeiropā palielinās atkritumu otrreizējā izmantošana, bet Centrālajā un Austrumeiropā un AEKCA valstīs tā joprojām tiek pielietota relatīvi maz. Iniciatīvas, kas stimulē atkritumu rašanās novēršanu un otrreizējo izmantošanu, ir vislabākā iespēja samazināt vides riskus un izmaksas, kas saistās ar atkritumu ražošanu, pārstrādi un utilizāciju.

Bāzeles konvencijas mērķis ir ne tikai samazināt bīstamo atkritumu pārrobežu kustību, bet arī samazināt šādu atkritumu ražošanu. Dati ir trūcīgi, taču, kā šķiet, bīstamo atkritumu ražošana ir pieaugusi vairākās valstīs, un pašlaik tie veido 1 % visu Eiropā radīto atkritumu.

Lielus bīstamo atkritumu daudzumus utilizē tādā veidā, kas apdraud vidi un cilvēku veselību. Kodolenerģētika ir atbildīga par augsti radioaktīvu atkritumu uzkrājumiem, kas nezaudēs savu radioaktivitāti vēl simtiem tūkstošu gadu, taču līdz šim brīdim vēl nav atrasts vispārpieņemams to utilizācijas veids. Īpaši AEKCA valstīs daudzas bīstamo atkritumu uzglabāšanas vietas ir pārpildītas un nav atbilstoši izolētas no apkārtējās vides. Nacionālo iespēju un līdzekļu trūkums ierobežo valstu spēju izpildīt Bāzeles konvencijas prasības, kā arī paver iespēju kļūt par starptautiskās tirdzniecības ar bīstamiem atkritumiem saņēmējvalstīm.

Fakti un skaitļi:

- Eiropā katru gadu tiek radīti vairāk nekā 3 000 miljoni tonnu atkritumu. Tas veido 3,8 tonnas uz vienu iedzīvotāju Rietumeiropā, 4,4 tonnas uz vienu iedzīvotāju CAE un 6,3 tonnas uz vienu iedzīvotāju AEKCA valstīs.
- Savākto sadzīves atkritumu daudzums valstīs ir dažāds — no 685 kg uz vienu iedzīvotāju (Islande) līdz 105 kg uz vienu iedzīvotāju (Uzbekistāna). Tie veido aptuveni 14 % Eiropas kopējo atkritumu daudzuma, un atkritumu izgāztuves joprojām ir galvenais atkritumu utilizācijas veids lielākajā daļā valstu.
- Vairākas ES valstis ziņo, ka bīstamo atkritumu reģenerācijas īpatsvars pārsniedz 40 %. Citos reģionos šī situācija ir mazāk skaidra, taču vairāku valstu ziņojumi liecina par neapmierinošu bīstamo atkritumu utilizācijas procesu.

Rietumeiropā, Centrālā un Austrumeiropā un AEKCA valstīs savākto sadzīves atkritumu apjoms

Ūdens

Tikai neliels skaits eiropiešu cieš no postoša ūdens trūkuma un sliktas ūdens kvalitātes, kas ir raksturīgi daudz kur citur pasaulē. Taču ūdens resursus daudzās vietās Eiropā apdraud cilvēku darbība. Aptuveni 31 % no Eiropas iedzīvotājiem dzīvo valstīs, kuras izlieto vairāk par 20 % no saviem ikgadējiem ūdens resursiem, kas norāda uz lielu ūdens resursu degradāciju. Dzeramā ūdens kvalitāte joprojām rada bažas visā Eiropā, ko apliecina ievērojams dzeramā ūdens mikrobioloģiskais piesārņojums AEKCA valstīs, piesārņojums ar sāļiem Eiropas centrālajā daļā, kā arī tas, ka vairāk nekā 10 % no ES pilsoņiem ir potenciāli pakļauti ūdens mikrobioloģiskajam piesārņojumam un dažādām piesārņojošām vielām, kuru daudzums pārsniedz maksimāli pieļaujamo koncentrāciju.

Problēmas kopumā ir asākas veselības virknes rūpniecisko un cita veida darbību radīto piesārņojuma karsto punktu tuvumā. Kopumā lielākās bažas rada situācija dažās AEKCA valstīs, īpaši attiecībā uz dzeramā ūdens kvalitāti — konkrēti, mikrobioloģiskajiem rādītājiem un toksisko vielu klātbūtni. Tas atspoguļo relatīvi sliktos ekonomiskos apstākļus šajā reģionā, bet dažās valstīs — arī tās infrastruktūras pasliktināšanos vai trūkumu, kura nodrošina tīru dzeramo ūdeni.

Arī citās Eiropas daļās iedzīvotāju veselību un ekosistēmas apdraud, piemēram, ūdens piesārņojums ar organiskām un neorganiskām vielām, tādām kā pesticīdi un smagie metāli koncentrācijās, kuras pārsniedz ES un citu starptautisko organizāciju noteiktās normas.

Vairumā reģionu kopējā saldūdens ieguve pēdējās desmitgades laikā samazinājas. Taču 31 % no Eiropas iedzīvotājiem dzīvo valstīs, kuras pārdzīvo liela apmēra ūdens resursu samazinājumu, īpaši sausuma periodu laikā vai tad, kad upēs ir zems ūdens līmenis. Ūdens trūkums ir joprojām jūtams arī Eiropas dienvidu daļā, kur ūdens ir grūti pieejams, taču pieprasījums pēc tā ir augsts, īpaši lauksaimniecībā.

Lai gan ūdens resursu pārvaldībā un kvalitātē visā Eiropā ir sasniegts ievērojams progress, problēmas joprojām pastāv īpaši tur, kur trūkst finanšu resursu un iespēju veikt monitoringu un citus būtiskus pasākumus un tehniskos uzlabojumus.

Rietumeiropā un kandidātvalstīs upju, ezeru un piekrastes ūdeņu kvalitāte attiecībā uz fosfora un organisko vielu saturu kopumā uzlabojas, tādējādi atspoguļojot noplūžu samazinājumu sakarā ar pilnveidotu notekūdeņu apstrādi. Nitrātu daudzumi ir palikuši relatīvi nemainīgi, taču tie ir ievērojami zemāki kandidātvalstīs, kas atspoguļo mazāk intensīvu lauksaimniecisko ražošanu salīdzinājumā ar ES. Barības vielu koncentrācija ir daudz augstāka par dabīgo jeb fona līmeni. Eitrofikācija, kā to norāda lielās fitoplanktona masas piekrastes zonās, vislielākos apmērus sasniedz pie upju ietekām vai lielpilsētu tuvumā.

Emisiju samazināšanas politikas rezultātā ir krities smago metālu saturs Rietumeiropas upēs, to tiešā iekļūde un atmosfēras nosēdumi Atlantijas okeāna ziemeļaustrumos un Baltijas jūrā. Esošā informācija par ūdeņu stāvokli AEKCA valstīs rāda, ka daudzas upes, ezeri, gruntsūdeņi un piekrastes ūdeņi ir piesārņoti, bieži vien ar tādām bīstamām vielām kā smagie metāli un nafta. Piesārņojums parasti koncentrējas lokalizētos karstajos punktos lejpus pilsētām, rūpnieciskiem vai lauksaimniecības rajoniem un kalnrūpniecības reģioniem. Ārpus šiem karstajiem punktiem upju un ezeru ūdens kvalitāte šķiet relatīvi laba.

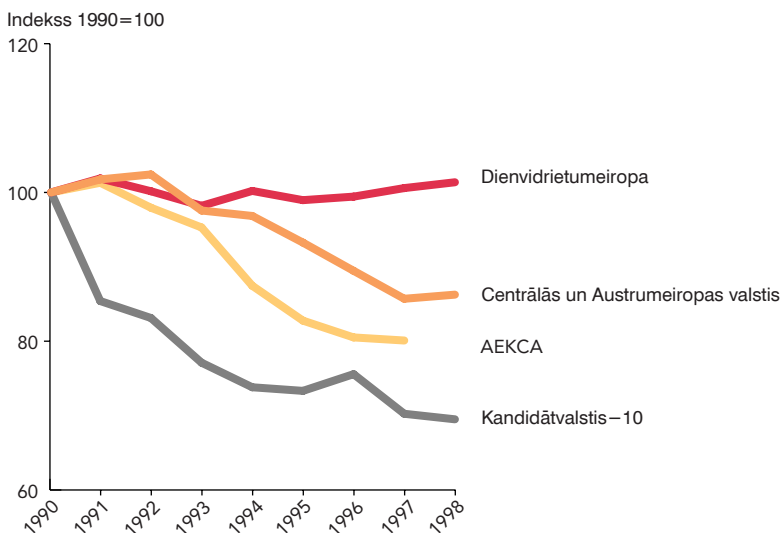
Piesārņojums ar naftas produktiem, ko izraisa noplūdes no piekrastes naftas pārstrādes rūpniecām un naftas ieguves platformām, Rietumeiropā samazinās. Tomēr nelikumīga novadīšana, galvenokārt no kuģiem, joprojām ir problēma, īpaši Ziemeļjūrā un Baltijas jūrā. Piesārņojums ar naftas produktiem no dažādiem avotiem kopumā rada lielas bažas Melnajā jūrā, Kaspijas jūrā un Vidusjūrā. Nesenā tankkuģa 'Prestige' avārija netālu no Spānijas ziemeļu piekrastes akcentēja nepieciešamību samazināt līdzīgu avāriju risku nākotnē.

Fakti un skaitļi:

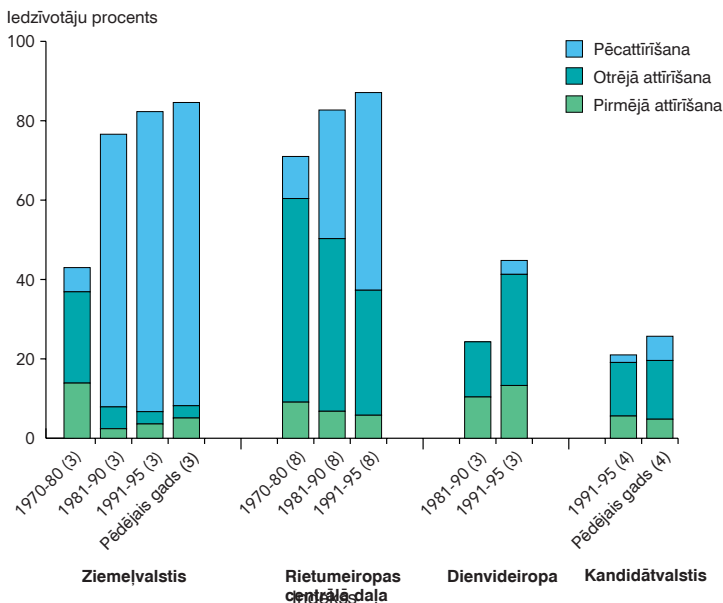
- Vidējais ūdens ekspluatācijas indekss Eiropā ir 7 %. Kopumā 33 valstis var uzskatīt par ūdens resursu degradācijai nepakļautām, un no tām 20 valstīs ūdens ekspluatācijas indekss ir mazāks par 10 %. Taču 14 valstis izmanto vairāk par 20 % no saviem saldūdens resursiem un tādējādi saskaras ar augstas pakāpes ūdens resursu degradāciju.
- Kopumā saldūdens ieguve pēdējās desmitgades laikā samazinājās lielākajā daļā reģionu. AEKCA un Centrāleiropas ES kandidātvalstīs to izraisīja ievērojams ūdens patēriņa pazeminājums rūpniecībā un lauksaimniecībā.

- Daudzās valstīs pastāv pesticīdu piesārņojuma draudi.
- Rietumvalstīs kopš 70.gadiem notika ievērojams notekūdeņu attīrīšanas līmeņa uzlabojums, kā arī palielinājās tā iedzīvotāju daļa, kuru kanalizācija ir pievienota attīrīšanas iekārtām. Centrālās un Austrumeiropas valstīs vidēji 25 % no iedzīvotājiem ir pieslēgums notekūdeņu attīrīšanas iekārtām, pie kam lielākā šo ūdeņu daļa tiek pakļauta otrējai attīrīšanai. AEKCA valstīs to iedzīvotāju daļa, kuru kanalizācija ir pieslēgta notekūdeņu attīrīšanas iekārtām, ir ļoti neliela, attīrīšanas pakāpe ir zema, un esošo attīrīšanas iekārtu darba efektivitāte ir zema.
- 10 % no Eiropas piekrastes peldvietām un 28 % no Eiropas iekšzemes peldvietām joprojām neatbilst (neobligātajām) normām, lai gan kopš ES Peldvietu ūdeņu direktīvas pieņemšanas ir pagājuši jau gandrīz 25 gadi.

Ūdens ieguves tendences

Izmaiņas notekūdeņu attīrīšanā Eiropas reģionos no 1980. g. līdz 90—to gadu beigām.

Piezīmes: Iekļautas tikai valstis, par kurām ir pieejami dati par visiem periodiem, valstu skaits dots iekavās.

Ziemeļeiropa: Norvēģija, Zviedrija, Somija.

Rietumu un Centrālā: Austrija, Dānija, Vācija, Īrija, Nīderlande, Luksemburga, Šveice, Apvienotā Karaliste

Dienvideiropa: Grieķija, Spānija un Portugāle

Kandidātvalstis: Igaunija, Ungārija, Polija un Turcija

Augsne

Galvenās ar augsni saistītās problēmas Eiropā ir tās neatgriezeniski zudumi, ko izraisa augsnes sablīvēšanās un erozija, ilgstošs piesārņojums no punktveida un difūzajiem avotiem (ieskaitot paskābināšanos), pārsāļošanās un noblīvēšana. Slodži uz augsni rada augsta iedzīvotāju koncentrācija, ekonomiskā darbība un klimata un zemes lietošanas izmaiņas. Iedzīvotāju patēriņš rada rūpniecības sektors veicina potenciālo piesārņojuma avotu pieaugumu, te var minēt sadzīves atkritumu apglabāšanu, enerģijas ražošanu un transportu, īpaši pilsētu teritorijās. Viens no augsnes degradācijas cēloņiem, īpaši Vidusjūras piekrastē, ir arī tūrisms.

Augsne ir ierobežots un 50–100 gadu periodā neatjaunojams resurss. Augsnes spēja aizvadīt no vides piesārņojošas vielas tās

filtrējot un adsorbējot un tās pielāgošanās spējas noved pie tā, ka nodarītais kaitējums parasti netiek apzināts, kamēr tas nav sasniedzis lielus apmērus. Tas daļēji izskaidro, kāpēc līdz pat nesenam laikam augsnes aizsardzībai Eiropā tika pievērsta tik maza uzmanība.

Augsnes erozijai ir pakļautas lielas Eiropas teritorijas — zināmā mērā tai ir pakļauti aptuveni 17 % no Eiropas kopējās sauszemes teritorijas. Klimatisko apstākļu dēļ viens no visvairāk skartajiem ir Vidusjūras reģions. Izmaiņas zemes lietošanā, pārtraucot apstrādāt laukus ar ļoti vāju veģetāciju, un mežu ugunsgrēku biežuma un apjomu palielināšanās, ir stipri ietekmējušas augsnes resursus jau kopš seniem laikiem. Vissmagākajos gadījumos augsnes erozija kopā ar citiem augsnes degradācijas veidiem ir novedusi pie dažu Vidusjūras reģiona un Austrumeiropas rajonu pārvēršanās tuksnešainos apvidos. Augsnes erozija izraisa aizvien pieaugošas bažas Ziemeļeiropā, lai gan mazākā mērā.

Viens no visbūtiskākajiem ietekmes veidiem uz augsnes kvalitāti ir lauksaimniecībā izmantotās kultivēšanas sistēmas. Organisko vielu un augsnes bioloģiskās daudzveidības samazinājumu un, attiecīgi, arī augsnes auglības zudumu bieži vien izraisa neilgtspējīga prakse, tāda kā vieglu augšņu dziļāršana un eroziju veicinošu kultūru, piemēram, kukurūzas, audzēšana. Bez tam, pārlietu liela noganišana un lauksaimniecības intensifikācija, kura zināmā mērā ES valstīs saistās ar Kopējās lauksaimniecības politikas īstenošanu, var paātrināt augsnes zudumus erozijas ceļā.

Daudzas augsnes problēmas AEKCA valstīs ir cēlušās no agrāko gadu darbības un vājā menedžmenta. Centrālāzijā pastāv akūtas problēmas sakarā ar zemes pārtuksnešošanu, kuras gan ir saistītas ne tikai ar augsnes eroziju. Līdzīgas problēmas pastāv arī Krievijas Federācijas dienvidu apgabalos un Vidusjūras reģionā.

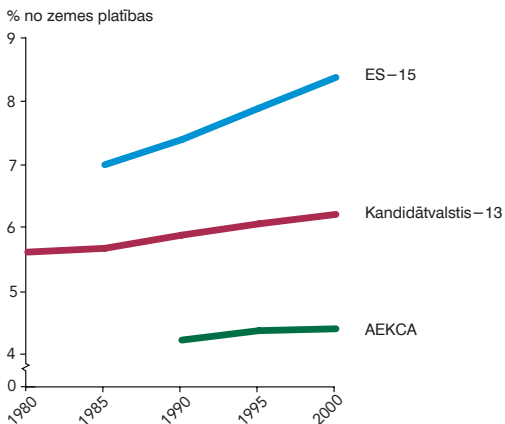
Paskābināšanās ir visizplatītākais augsnes piesārņojuma veids Rietumeiropā un Centrālajā un Austrumeiropā, kur tā ir skārusi lielas platības. Pesticīdu radītais piesārņojums ir viena no centrālajām problēmām AEKCA valstīs, piemēram, Ukrainā. Piesārņojums ar radionuklīdiem, kuru izraisījuši iepriekš veiktie kodolizmēģinājumi, urāna ieguve un apstrāde, kā arī kodoldegvielas ražošana ir skārusi apkārtējās teritorijas šajās valstīs, kam pievienojas arī Černobiļas avārijas izraisītās sekas. Augsnes piesārņojums no punktveida avotiem, kuri bieži vien ir

saistīti ar vairs nedarbojošajiem rūpnieciskiem uzņēmumiem, pagātnē notikušām avārijām rūpniecībā un nepareizu sadzīves un rūpniecības atkritumu apstrādi, ir plaši izplatīts gan Rietumeiropā, gan arī Centrālajā un Austrumeiropā un AEKCA valstīs. Kopumā visās valstīs atšķirīgos apmēros tiek pielietots princips 'piesārņotājs maksā'. Tomēr ievērojamu daļu no kopējiem piesārņojuma likvidācijas izdevumiem sedz no valsts naudas, un daudzas valstis ir izstrādājušas īpašus finansēšanas instrumentus piesārņoto vietu attīrīšanai.

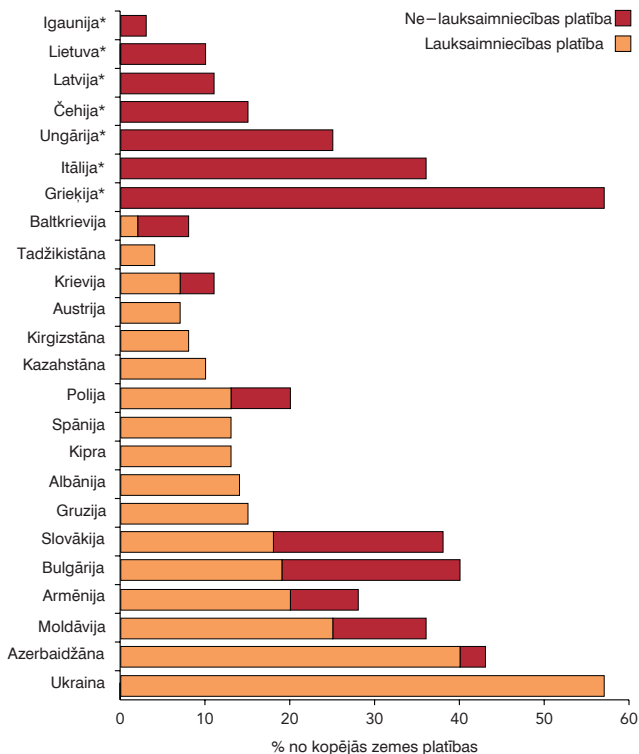
Fakti un skaitļi:

- Augsnes sablīvēšanās (necauraidība) turpina pieaugt, īpaši Rietumeiropā, kur apbūvētās zemes platības pieaug straujāk nekā iedzīvotāju skaits. Tas notiek pastāvīgā mājsaimniecību skaita un vidējā dzīvojamās platības uz vienu iedzīvotāju pieauguma rezultātā, kurš vērojams kopš 1980.g.
- Neilgtspējīgas lauksaimniecības metodes kopā ar nelabvēlīgiem dabas un citiem faktoriem palielina augsnes zudumus erozijas ceļā, pie kam zināms šo zudumu procents var būt neatgriezenisks. Šāda ietekmei zināmā mērā ir pakļauti aptuveni 17 % no Eiropas kopējās zemes platības.
- Augsnes erozijai ir ļoti būtiska ekonomiskā ietekme. Eiropā ikgadējie ekonomiskie zudumi erozijas skartajās lauksaimniecības teritorijās saskaņā ar vērtējumu sastāda aptuveni 53 EUR uz 1 ha, kamēr zudumi saistībā ar blakusiedarbēm, kuras ietekmē apkārtējo sabiedrisko infrastruktūru, piemēram, ceļu sabrukums un aizsprostu aizsērēšana, sastāda 32 EUR .
- Lai gan piesārņojuma likvidēšanas pasākumiem jau ir iztērētas ievērojamas naudas summas, šie līdzekļi salīdzinājumā ar kopējām novērtētajām likvidēšanas izmaksām ir relatīvi mazi (līdz 8 %).
- Vidusjūras reģionā un AEKCA valstīs lauksaimniecības augsnes ir pakļautas vidēji lielai līdz lielai pārsāļošanās pakāpei. To galvenokārt izraisījušas neatbilstošas irigācijas sistēmas. Piemēram, pārsāļošanās ir skārusi 16 miljonus hektāru jeb 25 % no apūdeņotās lauksaimniecības kultūru zemes Vidusjūras reģionā.

Apbūvētās teritorijas Eiropā procentuāli no kopējās zemes platības

Erozijai pakļautās platības

Piezīme: zvaigznīte norāda, ka dati par lauksaimniecības zemju platībām nav pieejami. Ukraina: dati ietver erozijas riskam pakļautās platības. Dati attiecas uz 1990.–1999. gadu, izņemot Austrijas, Grieķijas, Ungārijas, Itālijas, Polijas, Slovākijas un Spānijas dati ir par 1990.–1995. gadu.

Tehnoloģiju radītie draudi un dabas katastrofas

Zemestrīces katastrofa Turcijā 1999. gadā, avārijas Ukrainas šahtās 2002. gadā, nesenā tankkuģa 'Prestige' avārija pie Spānijas rietumu krastiem, 'gadsimta plūdi' Centrāleiropā un Melnās jūras reģionā 2002. gada vasarā — šāda veida nelaiemes turpinās piemeklēt Eiropu; vienās ir vainojami tehnoloģiski cēloņi, citās — dabas stihija, vēl citās — abu šo apstākļu kombinācija. Holistiska pieeja risku pārvaldībai, kura balstās uz mācībām, kas gūtas iepriekšējās avārijās un dabas katastrofās, kā arī nepieciešamība veikt avārijas situāciju plānošanu, palīdzēs samazināt tehnoloģisko avāriju skaitu un sekas, kā arī dažu dabas katastrofu ietekmi.

Lai arī sasniegts zināms progress risku un bīstamo faktoru pārvaldības jomā, Eiropā vēl aizvien notiek tehnoloģiskās avārijas. Tomēr negadījumu skaits, kuros ir liels upuru daudzums, pagājušajā desmitgadē ir samazinājies, atskaitot avārijas Ukrainas šahtās. Tehnoloģisko avāriju rezultātā bojā gājušo dzīvo organismu skaits ir neliela daļa, salīdzinot ar to, cik gājuši bojā dabas katastrofās (Eiropā no 1985. līdz 1996. gadam aptuveni 5 % bojā gājušo). Gan tehnoloģisko, gan dabas katastrofu rezultātā cilvēku bojāejas risks bieži vien tiek uztverts kā vienlīdzīgs, jo trūkst zināšanas par vispārējo situāciju, savukārt tehnoloģiju izraisītie draudi ir pieņemami, lai gan izraisa bailes. Karadarbības un terorisma neprognozējamība un potenciālā lielmēroga iedarbība uz vidi arī demonstrē savu līdzību tehnoloģiju un dabas katastrofu radītajām briesmām, jo ir lieli radītie zaudējumi un cilvēku upuri.

Visbiežāk liela apmēra tehnoloģisko avāriju tiešais cēlonis ir mehāniski bojājumi, kā arī operatora kļūdas. Abus šos cēloņus, acīmredzot, izraisa kļūmīga pārvaldība.

Kopš 70. gadiem kodoliekārtu skaits Eiropā ir pieaudzis, un daudzās Eiropas valstīs kodolreaktori sasnieguši kalpošanas mūža beigas. Cits riska faktors ir veco kodolreaktoru fiziskais nolietojums Austrumeiropā. Taču pēdējos gados PSRS projektēto reaktoru drošība ir uzlabota. Šo notikumu galvenais cēlonis ir drošības kultūras uzlabošanās, ko stimulēja sadarbības paplašināšanās starp Austrumiem un Rietumiem, kā arī būtiskas investīcijas šo reaktoru pilnveidošanā.

Dabas katastrofas joprojām rada lielāku ietekmi nekā tehnoloģiskās avārijas. Dabas katastrofu radītās izmaksas var sniegties

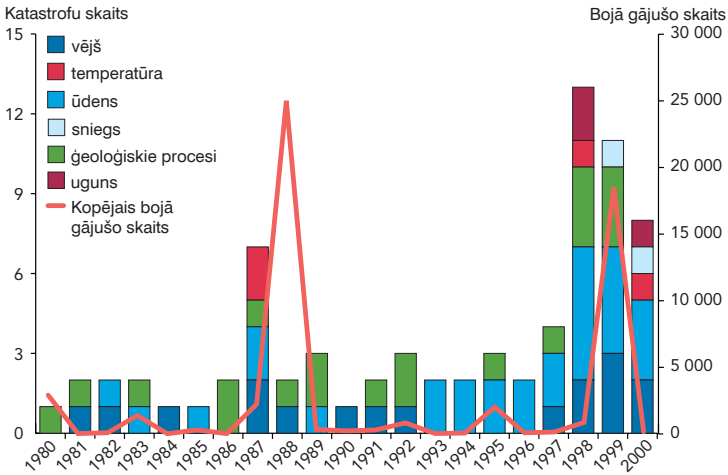
miljardos eiro salīdzinājumā ar miljoniem, ko prasa nopietnākās tehnoloģiskās avārijas. Dabas katastrofu rašanās iespējas var palielināties un to sekas kļūt postošākas dažādu tehnoloģisko sasniegumu un cilvēku darbības, piemēram, lauksaimniecības un mežsaimniecības, kā arī klimata pārmaiņu rezultātā.

Attiecībā uz tehnoloģiju radītajiem draudiem un darbībām, kuras var pastiprināt dabas katastrofu iedarbību, tehnoloģiskās projektēšanas attīstība un ekspluatācijas pieredze gadu gaitā ir samazinājušas pastāvošo risku līmeni. Arvien vairāk izmanto holistisko pieeju, kurā lielāka uzmanība pievērsta ilgtermiņa ietekmes uz vidi risku samazinājumam, kā arī akūto, nelaimes gadījumu izraisīto veselības un īpašumu bojājumu samazināšanai. Tomēr paliek riska daļa, kas vienmēr jāpārvalda.

Fakti un skaitļi:

- Līdz 2010. gadam visiem tankkuģiem un supertankkuģiem, kuri pārvadā jēlnaftu ES ūdeņos, ir jābūt dubultkorpusa kuģiem. Aptuveni 77 % naftas noplūdes gadījumu, kuri ir lielāki par 700 tonnām, noplūde ir radusies korpusa bojājumu, sadursmju un uzskriešanas uz sēkļa rezultātā.
- Ukrainā, Krievijā un Baltkrievijā veiktie pētījumi, kuri balstījās uz nacionālo reģistru datiem, parādīja, ka vairāk nekā 1 miljons cilvēku pēc Černobiļas avārijas ir cietuši no radiācijas. Pētījumi apstiprināja pieaugošu saslimstības gadījumu skaitu ar vairogdziedzera vēzi radiācijai pakļauto bērnu vidū — ar radiāciju saistīti gandrīz 700 bērnu un pieaugošu saslimšanas gadījumi ar vairogdziedzera vēzi.

Dabas katastrofu gadījumi un upuru skaits Eiropā no 1980. līdz 2000. gadam.

Bioloģiskā daudzveidība

Līdztekus atbildībai par ekoloģiskās ietekmes samazināšanu uz pārējo pasaules daļu, Eiropa ir globāli atbildīga par savu daudzveidīgo ekosistēmu un ainavu saglabāšanu, kontinentu šķērsojošo migrējošo sugu un tajā dzīvojošo apdraudēto sugu saglabāšanu. Tā ir atbildīga arī par vispasaules mērogos notiekošo savvaļas dzīvnieku ķeršanas un tirdzniecības kontroli.

Eiropai ir ievērojama atbildība par globālā mērogā apdraudētu zīdītāju, putnu un augu sugu saglabāšanu ANO Bioloģiskās daudzveidības, Bernes un Ramsāres konvenciju, kā arī vairāku jūras konvenciju ietvaros. Divi globāli bioloģiskās daudzveidības primārie reģioni daļēji atrodas Eiropā — Kaukāzā un Vidusjūras baseinā. Citas svarīgas teritorijas, piemēram, Arktika arī daļēji atrodas Eiropas reģionā. Sugu populāciju tendences Eiropā ir atšķirīgas. Dažas agrāk apdraudētas sugas ir sākušas atgūties, bet citu sugu populācijas samazinās uztraucošos tempos, kas kopumā saistīts ar biotopu izzušanu vai degradāciju.

Daudzām māļlopu šķirnēm (gandrīz pusei vispasaules šķirņu daudzveidības) dzimtene ir Eiropā. Taču gandrīz puse šo Eiropas

šķirņu ir uz izmiršanas robežas. Eiropa ir arī reģions, kurā vislielākais šķirņu īpatsvars (26 % zīdītāju un 24 % putnu šķirnes) ir stingri aizsargātas.

Daudzas valstis ir sekmīgi ieviesušas politikas vai nacionālos rīcības plānus, lai apturētu mitrāju samazināšanos, kā to pieprasa Ramsāres konvencija. Tomēr mitrāju samazināšanās, ko izraisījušas ekonomisko apstākļu izmaiņas Austrumeiropā, kā šķiet, pašlaik notiek straujāk nekā 80. gadu vidū.

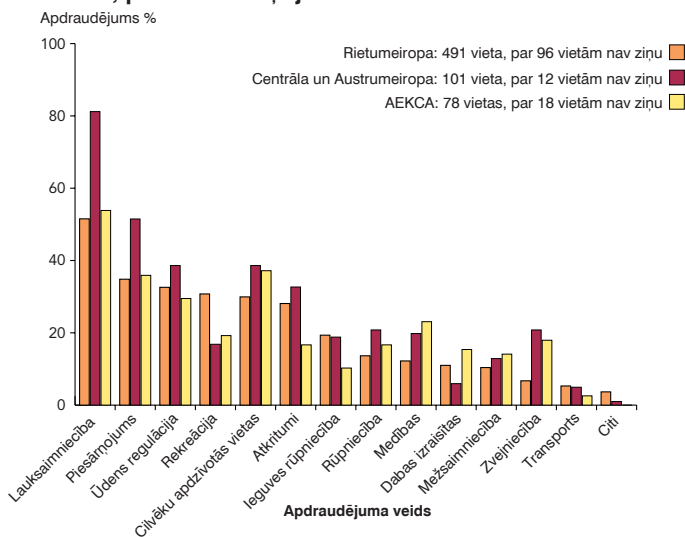
Eiropas lauku saimniecību struktūras un to apsaimniekošanas rezultātā ir izveidojušies ar sugām bagāti lauksaimniecības biotopi, kuri pēdējo desmitgažu laikā ir ievērojami samazinājušies.

Visā Eiropā ir gandrīz 600 aizsargājamo biotopu veidi un vairāk nekā 65 000 aizsargājamo teritoriju. Pēc 70. gadiem bija vērojams nacionālo aizsargājamo teritoriju skaita pieaugums, jo vairums valstu sāka īstenot nacionālo likumdošanu par dabas aizsardzību un stājās spēkā Bernes konvencija (1979.g.). Rietumeiropā jaunu teritoriju izveidošana, kā šķiet, samazināsies, jo arvien pieaugošā slodze uz zemes izmantošanu, ko rada transports, urbanizācija un intensīvā lauksaimniecība, samazina atlikušās pusdabiskās teritorijas. Centrālajā un Austrumeiropā, kā arī AEKCA valstīs zemes privatizācija un atgūšana (nacionalizētās zemes atdošana to iepriekšējiem īpašniekiem) izraisa bažas. No otras puses, bioloģiskās daudzveidības jautājumi arvien vairāk tiek integrēti sektoru politikās, piemēram, vides un lauksaimniecības pasākumos vai ilgtspējīgā mežsaimniecības politikā. Nav skaidrs, kā klimata pārmaiņas nākotnē ietekmēs galveno Eiropas ekosistēmu izplatību un to apsaimniekošanu aizsargājamās teritorijās (piemēram, 'Natura 2000' teritorijās).

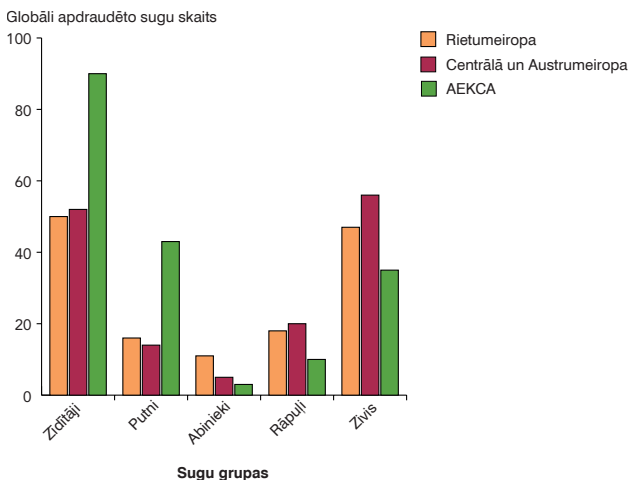
Fakti un skaitļi:

- No 3 948 globālā mērogā apdraudētajām mugurkaulnieku sugām 335 ir sastopamas Eiropas un Centrālāzijas valstīs. 37 % no tām ir zīdītāji, 15 % putni, 4 % abinieki, 10 % rāpuļi un 34 % saldūdens zivis.
- Lai gan progress ir ievērojams, tirdzniecība ar savvaļas dzīvniekiem apdraud vietējās sugas, īpaši Krievijas Federācijā un Centrālāzijas valstīs. Pieprasījums daļēji nāk no Rietumeiropas pilsoņu puses.
- Nacionālajā likumdošanā noteiktās īpaši aizsargājamās dabas teritorijas Centrālās un Austrumeiropas valstīs aizņem 9 % no kopējās šī reģiona teritorijas; Rietumu valstīs šis skaitlis ir 15 %.

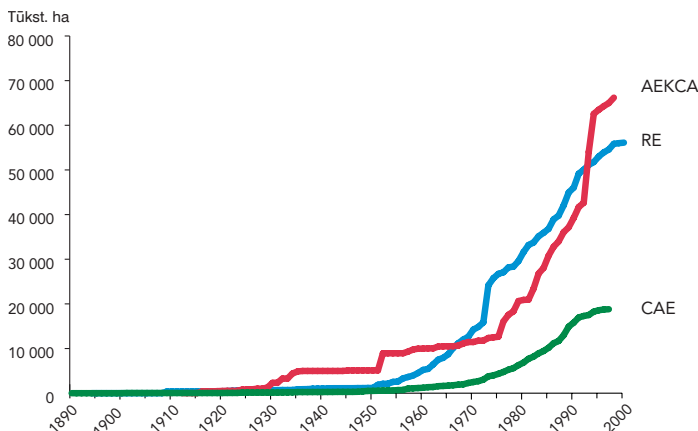
Apdraudējums atsevišķās Ramsāres vietās, par kurām ziņojušas valstis, par kurām ziņojušas valstis

Globāli apdraudēto mugurkaulnieku sugu skaits Eiropā un 3 % AEKCA.

Nacionālā mērogā īpaši aizsargājamo teritoriju platības

Cilvēku veselība

Dažu AEKCA valstu iedzīvotāju sagaidāmais mūža ilgums pēdējās desmitgades laikā ir krasi samazinājies — pat sasniedzot mazāk par 50 gadiem; tas attiecas uz vairākām īpaši piesārņotām un noplicinātām zonām. Eiropā ir konstatēta dioksīnu un PCB klātbūtne pārtikā un dzīvnieku barībā (Beļģijā 1999.g., 2000.g.), pieļaujamās ftalātu koncentrācijas pārsniegšana bērnu rotaļlietās (Dānijā 2001. un 2002.g.), un antipirēnu klātbūtne mātes pienā (Zviedrijā 2000.g.). Šie gadījumi ilustrē iespējamos riskus. Saslimšanu cēloņi nav tik acīmredzami kā infekciju cēloņi, tomēr tie pēdējā laikā ir nokļuvuši uzmanības lokā; vides izmaiņas un citi mūsdienu dzīves faktori, acīmredzams, ievērojami ietekmē cilvēku veselību.

Vides stāvoklis aizvien vairāk ietekmē cilvēka veselību. Visā pasaulē un, iespējams, arī Eiropā 25–30 % saslimšanas gadījumu ir saistīti ar vides faktoriem. Taču ievērojami atšķiras uzņēmības līmenis pret kaitīgiem vides faktoriem starp dažādām iedzīvotāju grupām un apdzīvotām teritorijām.

Ir pietiekami labi izpētītas cēloņsakarības starp ūdens un gaisa piesārņojuma ietekmi uz cilvēku veselību, taču maz vai vispār nekas nav zināms par klimata izmaiņu un vidē nokļuvušo bīstamo ķīmisko vielu ietekmi uz veselību. Nav zināmas ietekmes, ko rada cietās daļiņas — lielākais gaisa piesārņojuma drauds veselībai. Pagaidām izmanto dažus atbilstošus indikatorus, taču ir uzsākts darbs, lai izstrādātu un pārbaudītu Viseiropas indikatoru sistēmu, kurā iekļauti galvenie vides veselības jautājumi.

Lai gan ūdens un gaisa piesārņojuma līmenis Eiropā kopumā ir zems salīdzinājumā ar citiem reģioniem pasaulē un pēdējo desmitgažu laikā ir vērojams uzlabojums, joprojām ir vairākas ar veselību saistītas problēmas, īpaši dažās Austrumeiropas un AEKCA valstīs. Transports joprojām ievērojami ietekmē cilvēku veselību, jo rada piesārņojumu un troksni, kā arī satiksmes negadījumos cilvēku mirstību un traumas.

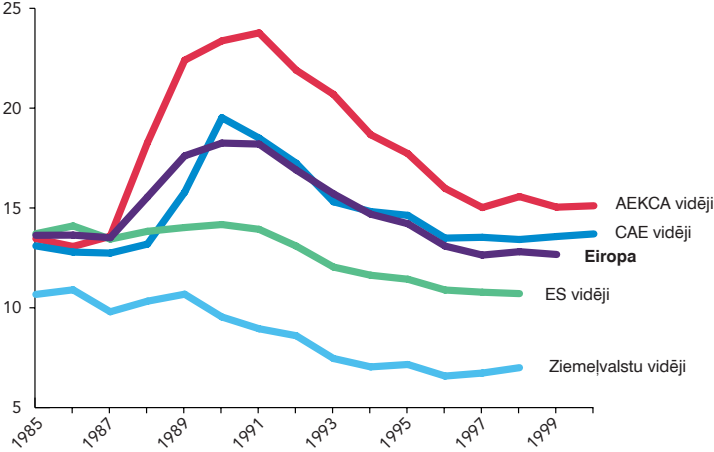
Bīstamās ķīmiskās vielas vidē un atkritumu izgāztuves joprojām izraisa bažas, lai gan pierādījumi par ietekmi uz veselību ir ierobežoti.

Fakti un skaitļi:

- Vērtējums par ilgtermiņa iedarbības izraisīto mirstību 124 Eiropas pilsētās (kopumā 80 miljoni iedzīvotāju) parādīja, ka aptuveni 60 000 nāves gadījumi gadā ir saistīti ar cieto daļiņu piesārņojumu gaisā, kurš pārsniedz vērtību $PM_{10} = 5 \mu\text{g}/\text{m}^3$.
- Stratosfēras ozona slānim samazinoties par 1 %, gada vidējais saslimšanu skaits ar nemelanomas ādas vēzi palielinās par 1 % līdz 6 %; savukārt saslimšanas ar zviņņveida šūnu karcinomu un bazālo šūnu karcinomu palielinās par 1,5 līdz 2,5 %.

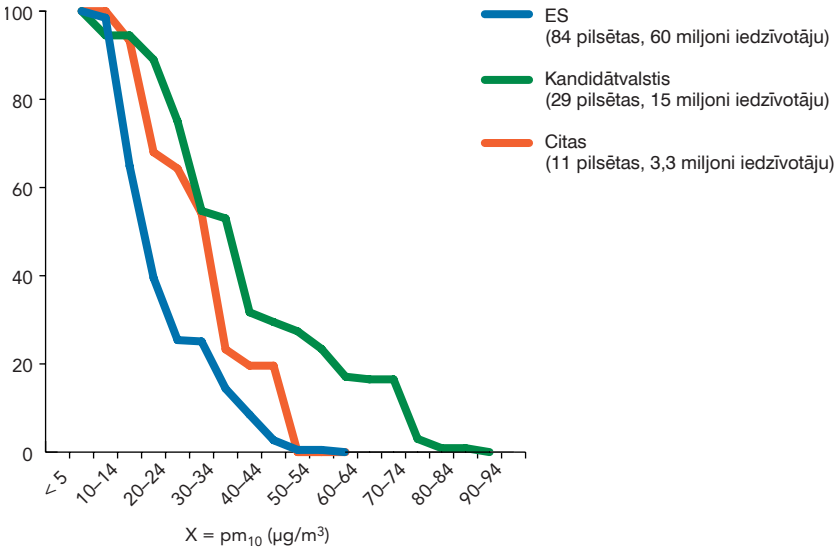
Ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo cilvēku skaits.

Ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušo skaits uz 100 000 iedzīvotājiem

Noteikto PM₁₀ vērtību pārsniegumiem pakļauto iedzīvotāju īpatsvars 124 Eiropas pilsētās.

% iedzīvotāju, kas pakļauti x koncentrācijai

Progress vides pārvaldībā — integrācijas pilnveidošana

Eiropas Vides programma iesaka dalībvalstīm nodrošināt vides aizsardzības jautājumu integrāciju visos lēmumu pieņemšanas procesos. Tam ir nepieciešama sadarbība starp sektoriem un saikne starp dažādiem valdības un sabiedrības līmeņiem, ieskaitot:

- (sub)reģionāla un nacionāla līmeņa, kā arī augstāka līmeņa stratēģijas un politikas plānus;
- atbilstošus plānus un rīcību sektoru līmenī;
- īpašu pieeju integrācijai noteiktu sektoru pārvaldībā;
- plaša spektra integrācijas politikas instrumentu elastīgu lietošanu; un
- iniciatīvas un partnerattiecības, kurās iesaistītos interesenti gan no valsts, gan no privātā sektora.

ES paplašināšanās un Vispasaules galotņu tikšanās Ilgtspējīgās attīstības jautājumos pieņemtās saistības nodrošina iespēju izveidot efektīvāku sektoru/vides integrāciju un iekļaut ilgtspējīgās attīstības principus vides politikas plānos. Piemēram, lai nodrošinātu to, ka piesārņojošo vielu koncentrācija nepārsniedz ilgtspējīgas attīstības noteiktās robežvērtības cilvēku veselībai, un lai uzturētu ekosistēmu veselumu, prioritātēm ir jābalstās uz pašreizējās un nākamo paaudžu vajadzībām, ražošanas cikla beigu attīrīšanas tehnoloģiju vietā dodot priekšroku preventīvām pieejām.

Integrācijas iniciatīvām ES līmenī līdz šim ir bijusi tikai neliela ietekme uz izskatāmajām fundamentālajām problēmām. ES integrācijas process nav bijis pietiekoši ātrs, un tam vēl nāksies būtiski ietekmēt politikas izstrādāšanu sektoru līmenī. Dalībvalstu līmenī tikai neliels skaits stratēģiju jau ir noformulētas un tikai dažas ir jau skaidri nodemonstrējušas pozitīvus rezultātus. Integrācija Centrālās un Austrumeiropas valstīs atrodas vēl agrīnākā stadijā, lai gan arī šeit ir vērojami vairāki pozitīvi piemēri. AEKCA valstīs apzinās integrācijas prasības, taču tām kopumā pietrūkst administratīvo iespēju un citu resursu, lai virzītu uz priekšu iniciatīvas stratēģiju un plānu izstrādāšanas jautājumos, nerunājot nemaz par to īstenošanu. Valstu bloku ietvaros nav vienprātības attiecībā uz integrācijas stratēģiju formulēšanu un īstenošanu.

Ekonomiskie līdzekļi, tādi kā nodokļi (plašas ekoloģisko nodokļu reformas ietvaros), maksājumi un emisijas licenču tirdzniecība ir svarīgi integrācijas ‘darbarīki’, un tie var darboties elastīgāk par tradicionālo regulējoša rakstura pieeju. Uzskats par to, ka ir nepieciešams samazināt subsīdijas, kas veicinātu kaitējumu videi, tagad jau ir kļuvis vispārpieņemts, lai gan praksē šādas subsīdijas joprojām tiek plaši lietotas, īpaši lauksaimniecībā, enerģijas sektorā un transportā. Ārējo izmaksu internalizācijā un ekoloģiskā nodokļa reformā ir vērojams neliels progress — piemēram, nodokļu nastas pārvešana no ‘labajiem’ (piemēram, nodarbinātības) uz ‘sliktajiem’ (piemēram, videi nodarītajiem zaudējumiem). Valstis ar pārejas tipa ekonomiku, no kurām dažās jau ir tirgus mehānismu izmantošanas pieredze, vairākos gadījumos ir sasniegts progress.

Valdības un citas valsts sektora institūcijas tikai saviem spēkiem nevar panākt integrāciju — ir nepieciešama apņemšanās arī no rūpniecības un tirdzniecības sektoru puses. ‘Zaļo’ biznesa iniciatīvu, tādi kā noslēgtie līgumi starp valdībām un rūpniecību, kā arī rūpniecības brīvprātīgi pieņemto saistību skaits pieaug. Arī ekoloģiskā marķējuma izmantošana paplašinās. Aizvien plašākas kļūst uzņēmumu privātās iniciatīvas, tādas kā sertificētas Vides pārvaldības sistēmas, vides pārskatu sniegšana un piedalīšanās starptautiskās organizācijās, kuru mērķis ir ilgtspējīga attīstība; taču šīs iniciatīvas ne vienmēr uzlabo vides stāvokli. ES uzņēmēj sabiedrības atrodas biznesa vides iniciatīvu avangardā, īpaši Eiropas ziemeļrietumos. Kandidātvalstu uzņēmēj sabiedrības virzās šajā pat virzienā, taču pārējo Centrālās un Austrumeiropas valstu, kā arī AEKCA valstu uzņēmēj sabiedrības šajā procesā praktiski vispār nav pārstāvētas. Multinacionālās korporācijas ir lielā mērā pārstāvētas ‘zaļo’ iniciatīvu jomā, un tās ir labi organizētas pa tirdzniecības grupām, taču mazie un vidējie uzņēmumi šajā jomā praktiski vispār nav iesaistījušies.

Vides nodokļi un maksājumi Rietumeiropā, Centrālajā un Austrumeiropā un AEKCA valstīs

Valsts	Dabas resursi				Atkritumi			Izmeši		Atlasīti produkti				Cits		
	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p
Albānija	✓															
Armēnija	✓	✓		✓	✓			✓	✓							
Austrija				✓	✓				✓		✓	✓				
Baltkrievija								✓								
Beļģija	○	○							○		✓	✓	✓			
Bosnija & H.	✓															
Bulgārija	✓		✓	✓				+	+							
Horvātija	✓	✓		✓				+	✓							✓
Čehija	✓						✓		✓	✓					→	✓
Dānija	✓		✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
Igaunija	✓	✓	✓		✓			✓	✓		✓	✓	✓			
Somija	✓		✓		✓			✓	✓		✓		✓			
Francija		✓						✓	✓							
Vācija		○					✓	✓	✓							
Grieķija		✓	✓					✓	✓							
Ungārija	✓	✓	✓	✓				+	✓		✓	✓			→	
Islande								✓	✓	✓	✓			✓		
Īrija								✓	✓					✓		
Itālija					✓			✓	✓					✓	→	
Kazahstāna	✓		✓	✓	✓			✓	✓							
Kirgizstāna	✓	✓		✓	✓			✓	✓							
Latvija	✓	✓		✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓				
Lietuva	✓	✓	✓	✓				✓	✓		✓					
Moldova	✓	✓						✓	✓	✓	✓					
Nīderlande		✓	✓		✓			✓	✓						→	
Norvēģija					✓	✓		✓	✓	✓	✓				→	
Polija	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓					✓
Portugāle			✓						✓							
Rumānija		✓						+	✓							
Krievijas Fed.	✓	✓		✓				✓	✓							
Slovākija	✓	✓			✓			✓	✓	✓	✓			✓		✓
Slovēnija			✓					✓	✓							
Spānija								○	✓			✓				
Zviedrija	✓		✓		✓			✓	○			✓	✓			
Šveice								✓	✓						→	
Turcija								→	○						→	
Lielbritānija	✓				✓			✓	✓							
Ukraina	✓		✓		✓			✓	✓							
Uzbekistāna	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓							

Piezīme: Maksājumi, kuri sedz tikai ražošanas izmaksas vai komunālos pakalpojumus (piem., maksu par atkritumu savākšanu, notekūdeņu attīrīšanu), nav iekļauti.

Apzīmējumi: + Neatbilstības nodeva (nodeva/soda nauda, kura tiek piemērota tikai izmešiem, kuri pārsniedz limitus).
○ Reģionālā (subnacionālā) līmenī.
→ Tikai lidaparātiem

a	kalnrūpniecība, minerāli, grants, smilts u.c.	i	ūdenī
b	gruntsūdeņi, virszemes ūdeņi	j	ķīmiskās vielas
c	medības, zvejniecība	k	iepakojums
d	mežu izmantošana, mežizstrāde	l	baterijas
e	atkritumu izgāztuves	m	pesticīdi
f	sadedzināšana	n	plastmasas maisiņi
g	bīstamie atkritumi	o	troksnis
h	gaisā	p	zemes lietošanas izmaiņas

Aizpildot trūkumus — ceļā uz integrētu monitoringa sistēmu, kas sniegtu atbalstu Viseiropas vides novērtējumu izstrādāšanai

Turpmākajiem pārskatiem, kuru nolūks ir informēt Paneiropas procesu, lielu labumu nestu attiecīgo datu un rādītāju par visu ģeogrāfisko teritoriju lielāka pieejamība, jo (joprojām pastāvošais) salīdzināmo datu trūkums lielā mērā traucēja veikt šajā pārskatā iekļautās analīzes. Tas attiecas gan uz vides, gan arī sociāli ekonomiskajiem datiem. Ir nepieciešami tālāki ieguldījumi, lai racionalizētu vides datu un informācijas sniegšanu par visu Eiropu, izstrādājot un apstiprinot kopējus pamatus attiecībā par informācijas vajadzībām, ieviešot operatīvas novērtēšanas metodes un efektīvāku institucionālo sadarbību. Šajā kontekstā lietderīga būs balstīšanās uz ES Vispārējo informācijas sniegšanas direktīvu, kura ņem vērā Eiropas vajadzības. Bez tam, lai nodrošinātu nepieciešamo datu sniegšanu, ir vajadzīgs investīciju atbalsts vides monitoringa un datu pārvaldības pamata infrastruktūrai, īpaši AEKCA valstīs. Starptautiskajā līmenī svarīgu lomu spēlē pamatprincipi, kuri nosaka sadarbību starp valstīm un starptautiskām organizācijām. Šī pārskata gadījumā, piemēram, šādu nepieciešamo atbalstu sniedza ANOEEK Pastāvīgā darba grupa vides monitoringa jautājumos. Nākotnē varētu būt lietderīgi formalizēt šīs grupas lomu un paplašināt tās darbības sfēru, ņemot vērā plašākas informācijas vajadzības un plašāku līdzdalību ne tikai no Eiropas Vides aģentūras, bet arī citu starptautisku organizāciju puses.

Eiropas vide: trešais novērtējums

341 lappusi garais ziņojums, par kuru ir sastādīts šis kopsavilkums, ir vispilnīgākais uz šo brīdi pieejamais pārskats par vides stāvokli Eiropas kontinentā

Gan kopsavilkums, gan pilnais pārskata teksts ir uzrakstīts viegli saprotamā valodā un paredzēts plašam lietotāju lokam.

Eiropas vide: trešais novērtējums ir lielisks uzziņas materiāls bibliotēkām, akadēmiskām institūcijām, vides institūcijām, kā arī visiem tiem, kuri nodarbojas ar Eiropas vides jautājumiem gan savu profesionālo pienākumu ietvaros, gan kā privātpersonas.

Šo ziņojumu iespējā veidā var iegādāties caur jebkuru grāmatveikalu vai no ES publikāciju biroja tirdzniecības pārstāvjiem. Tirdzniecības pārstāvju pilns saraksts ir atrodams pēc adreses:

http://publications.eu.int/general/en/salesagents_en.htm

Pasūtījuma veidlapa

Lūdzu izsūtīt man _____ eksemplārus: *Europe's environment: the third assessment*, ISBN 92–9167–574–1, kataloga numurs: TH–51–03–681–EN–C, cena Luksemburgā: 30 eiro.

Lūdzam aizpildīt šo veidlapu ar DRUKĀTIEM BURTĪEM un nosūtīt to uz tuvāko grāmatveikalu vai kādam no ES publikāciju biroja tirdzniecības pārstāvjiem (http://publications.eu.int/general/en/salesagents_en.htm).

Vārds, uzvārds:

Datums:

Adrese:

Tālrunis:

Paraksts:

Kopsavilkuma iespējamus eksemplārus var bez maksas saņemt EEA Informācijas centrā, Kongens Nytorv 6, DK–1050 Copenhagen K, e–pasts (vēlamais) information.centre@eea.eu.int, fakss+45 3336 7199, tālrunis: +45 3336 7100.

Pārskats, kā arī kopsavilkumi ir pieejami PDF dokumenta veidā EEA mājaslapā www.eea.eu.int

Eiropas Vides aģentūra

Eiropas vide: trešais novērtējums
Kopsavilkums

Luksemburga: Eiropas Kopienas Oficiālo publikāciju birojs
2003 — 61 lpp. — 14.8 x 21 cm
ISBN 92-9167-566-0